

докторске академске студије права

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Име и презиме ментора: **др Драгор Хибер**

Звање: редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. *Обезбеђење и учвршћење потраживања, књига прва*, Правни факултет у Београду, 2015. (Драгор Хибер је аутор другог одсека, „Средства личноправног обезбеђења и учвршћења потраживања“, укупног обима око 580 000 карактера односно преко 20 ауторских табака) – монографија, заједно са Милошем Живковићем
2. „Појам и предмет јемства у Српском грађанском законик“, *Српски грађански законик – 170 година*, ур. Милена Полојац, Зоран С. Мирковић, Марко Ђурђевић, Правни факултет у Београду, 2014, 353–381.
3. „Уговорна казна и будуће задоцњење у извршењу обавезе“, зборник *Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ*, приредиле Радмила Васић и Ивана Крстић, Правни факултет Универзитета у Београду 2013, 341–356
4. „Contractual Penalty Clauses in Recent Serbian Arbitration Practice“, *The Annals of the Faculty of Law in Belgrade – Belgrade Law Review*, 3/2013, 63–81 (co-author with V. Pavić).
5. „Experiences from Post-Socialist Legal Systems“, in: *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, (ed. Gunther Horwath and Stephan Wilske, Cluwer, 2013 (co-author with V. pavić)
6. „Промена повериоца или новација и застарелост“, *Анали Правног факултета у Београду*, 2/2013, 5-20
7. „Побијање уговора о јемству у стечајном поступку“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2015, стр. 58 – 75
8. Дејство промене суверенитета на облигационе уговоре", у монографији: Престанак СФРЈ - правне последице, уредници: В. Ракић-Водинелић и Г. Кнежевић, Београд, 1995, стр. 117-130;
9. "Заблуда о праву према Закону о облигационим односима и његовој примени", "Правни живот", бр. 11-12, стр. 1621-1632;
10. „О појму отказа уговора са трајним извршењем", Правни живот, стр. 3-4/1995. стр. 51-73;
11. "Нескривљеност заблуде", Архив за правне и друштвене науке, бр. 2/1992, стр. 267-277;
12. „ Arbitration and Crime“, *Journal of International Arbitration, Volume 25, Number 4, August 2008, str. 461 – 478* (co-author with V. Pavić).
13. *Својина у транзицији*, Реприватизација и повратак начелу неповредивости права својине, монографија, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд, 1998, стр. 192.
14. *Појам битне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, докторска дисертација, стр. 535 + 115 +16;
15. „О односу (конкурвенцији) залогe и јемства“ у *Liber amicorum Gašo Knežević*, Правни факултет у Београду и Удружење за арбитражно право, (ур. Тибор Варади и други), Београд, 2016, 33-57, (коауторски са М. Живковићем)

У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

(назив надлежног тела факултета)

на седници одржаној 27.2.2017. године размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Прилог
1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем.
 2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације.
 3. Електронска верзија.

**ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ**

Београд,
30. децембар 2016. године

На седници одржаној 17. октобра 2016. године, Катедра за грађанско право именовала је др Драгора Хиберу, редовног професора Правног факултета у Београду, др Марију Караникић Мирић, ванредног професора Правног факултета у Београду и др Милоша Живковића, ванредног професора Правног факултета у Београду, за чланове Комисије за одбрану пројекта докторске дисертације и писање извештаја за оцену подобности теме докторске дисертације под насловом „Дужност обавештавања при закључењу уговора“, коју је пријавила студенткиња докторских студија **Снежана Дабић**, бр. досијеа ДС 4/2012. Након што је проучила пријаву дисертације са прилозима и након што је кандидаткиња пред комисијом у истом саставу успешно усмено одбранила пројекат докторске дисертације, дана 30. новембра 2016. године, Комисија подноси Наставно-научном већу Правног факултета следећи

РЕФЕРАТ

са подацима о кандидату и подобности предложене теме за докторску дисертацију

I. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1. Биографски подаци

Снежана Дабић је рођена 20. фебруара 1988. године у Скопљу. Основну и средњу школу је завршила у Лесковцу са одличним успехом и носилац је Вукове дипломе. Правни факултет Универзитета у Београду је уписала 2006. године, а завршила у року 2010. године као најбољи студент у генерацији са просеком 9,86, што јој је донело награду из Фондације „Професор др Мирко Васиљевић“. За сваку годину студија била је похваљена од стране Правног факултета за одличан успех. Током основних студија, израдила и одбранила бројне семинарске радове. Као студент четврте године, похађала је летњу школу пореског права у Бечу, као и летњу школу арбитражног права у Дизелдорфу.

Након основних студија, 2010. године уписује мастер студије на Правном факултету Универзитета у Београду, Пословно-правни смер, које је завршила са просечном оценом 9,75. Мастер рад „Правна дејства закључења зеленашких уговора“ одбранила је са оценом 10. Током мастер студија учествовала је на међународном такмичењу из области Арбитражног права и Права међународне продаје робе као део тима који је, у укупном пласману, освојио пето место. Упоредо са мастер студијама радила је у адвокатској канцеларији „Harrisons“.

Докторске студије уписује 2012. године на Правном факултету Универзитета у Београду, Грађанско-правна ужа научна област I. Током докторских студија положила је испите из предмета Методи научноистраживачког рада, први усмени докторски испит из предмета Општи део Грађанског права, Стварно право и Облигационо право, као и други део усменог докторског испита из предмета Закључење уговора и Право обезбеђења потраживања, све са оценом 10.

У звање сарадника у настави за грађанскоправну ужу научну област – предмет Грађанско право – Општи део и Стварно право изабрана је у новембру 2011. године, а у звање асистента на истом предмету у марту 2013. године. Изводи вежбе из предмета Грађанско право – Општи део и Стварно право, Облигационо право, као и вежбе на мастер студијама на Грађевинском факултету Универзитета у Београду (предмет: Право у управљању непокретностима, модул: Управљање непокретностима, Катедра за геодезију).

Током 2012. и 2013. године је била део Комисије за припрему документације за акредитацију – реакредитацију Правног факултета Универзитета у Београду. Од маја 2013. године, обавља функцију секретара за постдипломске студије Катедре за грађанско право.

Од 2012. године помаже у организацији међународног студентског такмичења *Belgrade Open Pre-moot*, као и организацији међународне конфереције из арбитражног права (*Belgrade Arbitration Conference*). На истом такмичењу учествује и као један од арбитра. Од октобра 2014. године до фебруара 2015. године, учествовала је у раду на седницама Комисије за израду Грађанског законика.

Тренутно је ангажована на пројекту Правног факултета Универзитета у Београду под називом „Идентитетски преображај Србије“.

Говори енглески језик, а служи се француским, немачким и шпанским језиком.

2. Подаци о написаним и објављеним радовима

Снежана Дабић је израдила и објавила је следеће радове:

1. „Правна дејства закључења зеленашких уговора“ – необјављен мастер рад;

У раду се аутор, на један опсежан и темељан начин, бави проблематиком закључења зеленашких уговора. Аутор, најпре, приказује порекло установе зеленашких уговора, која начела законодавац жели да заштити, као и какав је однос између зеленашких уговора и сродних установа, као што је лезионарни уговор. Потом се детаљно разрађују сви чиниоци чије је постојање неопходно да би уопште било речи о зеленашком уговору. Притом, аутор их дели, у складу са усвојеним становиштом у теорији и пракси, као и законодавном решењу, на субјективне и објективни елемент. Коначно, посебна целина рада је посвећена последицама ништавости зеленашких уговора на права трећих лица.

2. „Појам родитеља домену грађанскоправне одговорности за штету“ – објављено у часопису *Правни живот*, бр. 10/2013, 693-707;

У раду се аутор се бави питањем ко се налази у улози одговорног лица за штету коју причини малолетник, нарочито уколико се родитељско право не врши од стране оба родитеља. Када постоји самостално вршење родитељског права, да ли се и под којим условима може јавити одговорност другог родитеља? Аутор испитује оправданост општеприхваћеног става у теорији и судској пракси да одговорност лежи само на оном родитељу који врши родитељско право. Аутор истиче да би, најпре, требало узети у обзир основ одговорности родитеља, те да ли он одговара објективно, субјективно или по правичности. У случају објективне одговорности, прецизније, супсидијарне одговорности родитеља према чл. 165 ст. 3, као и одговорности по правичности се чини да нема довољно оправдања оптеретити за накнаду штете само оног родитеља који врши родитељско право, јер се одговорност ту не заснива на њиховој кривици. Слично важи и у случају посебне одговорности родитеља због лошег васпитања детета. Аутор се у раду бави и питањима утицаја чињенице лишења родитеља родитељског права на његову одговорност, као и утицаја поништења усвојења на одговорност „усвојиоца“ за штету причињену за време трајања усвојења. Коначно, аутор испитује положај хранитеља у односу на питање њихове одговорности за штету коју је причинио дете за време хранитељства.

3. „О дејствима модификације уговора одложним условом“ – објављено у часопису *Анали Правног факултета*, бр. 2/2014, 197-214;

У раду аутор, већ на самом почетку, указује на погрешну дефиницију Закона о облигационим односима, којом се услов неоправдано подиже на ниво конститутивног елемента за настанак правног посла, што није у складу са самом природом одложног услова. Даље у раду аутор испитује какво дејство има испуњење условљене обавезе за време пенденције услова. Опште је прихваћен став да се тада сматра да је дужник платио недуговано, али то не произлази из законских одредаба, којима се негира право на повраћај ономе који је платио знајући да није дужан. Право на повраћај има само онај који је платио у заблуди – незнајући да је обавеза условљена или мислећи да је услов испуњен. У свим осталим случајевима, требало би узети једну од три ствари: да је дошло до одрицања од услова, да је само извршење обавезе условно или да се ради о поклону или извршењу неке друге обавезе. Коначно, аутор поставља питање судбине каснијих располагања. Иако се у теорији истиче да су и каснија располагања условна, овакав став је законски неутемељен. Да би се било који посао сматрао условним, таква зависност би морала да произлази било из закона, било из воље страна. У супротном, располагања са трећим савесним лицем би се морала сматрати безусловним, те би се проблем вишеструког располагања правом решавао по општим правилима.

4. „О дејствима модификације уговора потестативним условом“ - објављено у часопису *Harmonius – Journal of Legal and Social Studies in South East Europe*, бр. 1/2014, 26-41;

Аутор у раду полази од традиционалне поделе потестативних услова на тзв. чисте и обичне потестативне услове, али указује на то да је погрешно сматрати да су обавезе модификоване чистим потестативним условом ништаве. Када остварење услова зависи од дискреционе воље дужника, обавеза уопште није ни настала, те не може бити речи о њеној ништавости, нити о модификацији правног посла условом. Мада се сматра пуноважним модификовање посла условом чије остварење зависи од дискреционе воље повериоца, аутор истиче да ни ту не може бити речи о модификацији уговора. Изјава воље дужника се може сматрати само понудом за закључење уговора, те ће тзв. остварење услова које зависи од дискреционе одлуке повериоца представљати, у ствари, прихват понуде којом уговор тек настаје. Ван домаћаја правила да тзв. чисти потестативни услов чини обавезу ништавом, одувек су се сматрали раскидни услови. Имајући у виду да уговор са раскидним условом настаје и производи дејства, није се сматрало проблематичним да остварење раскидног услова може зависити у потпуности од дужникове воље. Мада има и супротних мишљења, аутор прихвата да оваква схватања не би требало одбацити, нарочито имајући у виду да и наш правни поредак познаје могућност једностраног одустанка од закљученог уговора. Чини се да одговор лежи и у подели уговора на једностранообавезујуће и двостранообавезујуће, при чему би се код првих могла оправдано довести у питање чињење оваквог изузетка у погледу раскидних услова чије остварење зависи од дискреционе воље „дужника“. Коначно, ни двостранообавезни уговори не могу да настану уколико су „модификовани“ одложним потестативним условом.

5. „Могућност вансудског поништења уговора у српском праву“ - објављено у часопису *Право и привреда*, бр. 4-6/2015, 139-153 (коауторски са К. Доловић);

У раду аутор полази од упоредноправне и анализе нашег права у погледу регулисања могућности вансудског поништаја уговора, чиме долази до закључка наш законодавац не предвиђа модел тзв. правог вансудског поништења, већ особен вид поништења уговора мимо суда. Наиме, право на тужбу за поништење уговора постоји у случају рушљивости уговора, а припада страни у чијем интересу је рушљивост установљена. Уговорник уговор не поништава сам, већ то чини суд, одлуком која има конститутивно дејство. Законодавац, међутим, отвара

могућност да се, у одређеним ситуацијама, „сматра да је уговор поништен“, па тиме, чини се, значајно одступа од традиционалног схватања појма (судског) поништења уговора, и то двојачко: прво, уводи се могућност поништења уговора мимо суда (тзв. вансудско поништење), а друго, иницијатива за покретање поступка вансудског поништења уговора на располагању је само једној уговорној страни, и то не оној која би поништење би могла издејствовати редовним, судским путем. Анализирајући могућност поништења уговора мимо суда, предвиђену како ЗОО, тако и Преднацртом, аутор стиче утисак да је реч о својеврсном споразумном поништају уговора, институту који се налази на пола пута између право вансудског поништења и споразумног раскида. Ово, стога, што свака страна има одређену улогу у оваквом вансудском поништењу – поништења нема без заједничког деловања обе стране, али је коначна одлука о судбини уговора остављена страни у чијем је интересу рушљивост установљена, јер једино она има право избора – остати у уговору или не. Аутор, даље, анализира могућност потврђивања уговора, као и смисао обавезе обавештавања друге стране о захтеву за поништење, предложених алтернативним члановима Преднацрта Грађанског законика.

6. „Могућност одрицања од дејстава осујећења одложног услова“ – објављено у часопису „*Harmonius – Journal of Legal and Social Studies in South East Europe*“, за 2016. годину, 48-66;

У раду је посвећена пажња свеприсутној идеји у упоредном праву о дозвољавању могућности одрицања од дејстава осујећења одложног услова на закључени уговор. Аутор сматра да је питање, иако битно, необрађено у нашој литератури. Установу одрицања од услова развила је упоредна судска пракса, а упоредна доктрина готово универзално прихватила у фази пенденције услова. Главно питање јесте да ли стране, или само једна од њих, у чијем је интересу услов установљен, могу, упркос осујећењу одложног услова, одржати уговор на снази. Аутор, најпре, говори о појму одрицања од услова уопште. Оно, наиме, представља изјаву воље која има за циљ да уговор њиме модификован ослободи дејстава овакве модификације. Затим се поставља питање да ли до одрицања може доћи само сагласношћу воља страна или је довољна и изјава воље само једне од њих, при чему се закључује да одговор зависи од тога у чијем је интересу услов установљен. Коначно, оно што представља највећи проблем, јесте утврђивање временског тренутка до када би одрицање било могуће. Строгом придржавању традиционалног схватања аутоматског дејства осујећења одложног услова замера се на непотребној крутости – оно је препрека да уговорне стране постигну оно што су имале у виду уговарањем услова. Са друге стране, одступањем од *ipso iure* престанка уговора, па макар и са циљем очувања уговора, иде се на уштрб правној сигурност и извесности, те „отвара Пандорина кутија“: постојећи проблем крутости решења замењује се стварањем бројних нових.

7. „Могућност одрицања од дејстава остварења раскидног услова“ – објављено у часопису „*Правни живот*“, бр. 10/2016, 675-692.

У раду се поставља питање постоји ли могућност одрицања од дејстава остварења раскидног услова, односно, другим речима, да ли уговор може да „преживи“ остварење раскидног услова, који би требало да доведе до његовог престанка. Аутор, најпре, анализира раскидне калузуле, које се традиционално издвајају као једини изузетак од правила да остварење раскидног услова доводи до престанка уговора по сили закона. Истичући, међутим, да раскидни услов мора бити околност која утиче на дејства посла (а не само дејство), да он мора бити неизвесна околност, те да његово остварење не би требало да представља санкцију за стране (као што то јесте раскидна клаузула), закључак до кога долази је да је умесно је поставити питање је колико је оправдано раскидне клаузуле уопште поистовећивати са раскидним условима. Даље се у раду питање одрицања анализира у односу на поједине потестативне услове, имајући у виду да воља сауговарача утиче на остварење оваквог услова.

Коначно, аутор узима у обзир већ постојећа решења нашег права о могућности одржавања уговора на снази, упркос престанку по сили закона. Упоређују се разлози који су навели законодавца да омогући да уговор остане на снази са аргументима који се могу наводити у прилог прихватања идеје о одрицању од дејстава раскидног услова.

Објављени радови показују да је кандидаткиња овладала научном методологијом и вештином саопштавања резултата научних истраживања, и да се од ње може очекивати да успешно савлада изазове и препреке које доноси рад на докторској дисертацији.

II. Предмет и циљ дисертације

На врло прегледан начин, кандидаткиња је у свом пројекту докторске дисертације изнела предмет и циљ своје дисертације.

У уводном делу она наводи да је суштина њене докторске дисертације у испитивању постојања, те следствено, природе и обима (домашаја, ограничења) опште предуговорне дужности обавештавања. Централно питање истраживања може се свести на следеће: да ли су и у којим случајевима (под којим условима) будући уговорници дужни да свог саговорача, при закључењу уговора, обавесте о одређеним околностима релевантним за доношење одлуке о закључењу уговора?

Постављено питање, те анализа предуговорне дужности обавештавања уопште, већ деценијама окупира упоредноправну научну мисао. Несумњиво је да је томе у великој мери допринео развој потрошачког права, у коме је окосница заштите потрошача као слабије стране, између осталог, и имплементирање дужности обавештавања. Иако је предуговорна дужност обавештавања достигла најшире размере управо у потрошачком праву, у развоју уговорног права (уопште) је свеprisутна тенденција повећање броја посебних предуговорних дужности обавештавања, које су се изричитим законским уређењем издвојиле у самосталну законску дужност, заменивши начело савесности и поштења непосреднијим и конкретнијим правним основом (као што је то случај у праву осигурања, медицинском праву, на тржишту капитала, итд.). На њих ће се, како кандидаткиња наводи, међутим, у раду осврнути тек толико како би се испитала њихова генеза - узрок и основ њиховог настанка, на чијем терету, односно, у чијем интересу су установљене, те који се циљ њима желео постићи, све са намером како би се могао пружити одговор на питање да ли су ове посебне дужности само карике у процесу који треба заокружити установљавањем једне опште предуговорне дужности обавештавања или су, насупротив томе, само изузеци од општег правила да такве опште предуговорне дужности обавештавања, заправо, нема. Стога, осврт на ове посебне предуговорне дужности обавештавања биће искључиво у функцији лакше сазнатљивости и разумевања предуговорне дужности обавештавања, као института општег карактера.

Као главни проблем, Снежана указује на то да постојећи извори српског уговорног права, не познају, као такву, изричито предвиђену, општу предуговорну дужност обавештавања. Другим речима, нема опште одредбе у нашем праву којом би се, свим субјектима који су у „поступку“ закључења уговора, налагало да саговорача обавесте о (свим) околностима које би могле да утичу на његову одлуку о закључењу уговора. Да не би било забуне, Снежана сматра да таква општа, али и потпуна, дужност не би ни требало да постоји. Међутим, правна празнина у погледу дужности обавештавања при закључењу уговора не (би требало да) подразумева нужно да таква дужност (макар у одређеним околностима) не постоји у нашем праву. Свакако, тиме јој је отежано истраживање о овом проблему: одговор на питање постоји ли уопште таква општа предуговорна дужност обавештавања - те уколико резултира потврдним одговором, каква је природа овакве опште дужности, њен домашај и коначно, санкција у случају њене повреде - неопходно је тражити испитивањем других института уговорног права којима се, макар делимично и макар посредно, постиже иста сврха: санкционисање ћутања о околностима релевантним за другу страну при закључењу уговора. У том смислу, посебна целина њене докторске дисертације биће посвећена односу опште предуговорне дужности обавештавања и (функционално) сродних установа као што су превара, заблуда, одговорност за евикцију и скривене мане ствари, као и предуговорна одговорност за

штету. Посебан акценат ће, притом, ставити на испитивање оправданости (неопходности) изричитог уређивања опште предуговорне дужности обавештавања, имајући у виду поменуто – да (ли) се исти циљ већ може постићи постојећим установама и решењима, те да (ли) је посебно уређивање опште предуговорне дужности обавештавања уопште потребно.

Свеобухватну анализу опште предуговорне дужности обавештавања сматра да није могуће извршити уколико се не погледа кроз призму начела савесности и поштења. Томе у прилог говори и чињеница да је примарни правни извор (основ) посебних дужности обавештавања, како уговорног, тако и предуговорног карактера, представљало је (дакле, пре изричите законске норме) начело савесности и поштења. Дужност обавештавања, нарочито предуговорна, није ништа друго до брига (и) о сауговорачевим интересима. Дужност савесног и поштењеног поступања, као темељ дужности обавештавања, која се намеће уговорним странама не само при остваривању права и обавеза из већ насталог облигационог односа, већ и при заснивању истог, представља правни стандард понашања који се очекује од правних субјеката при стварању и остваривању уговорних односа. Управо у светлу испитивања постојања и обима опште предуговорне дужности обавештавања, неопходно је, између осталог, сазнати да ли и у којим случајевима савесно и поштењено поступање имплицира неопходност узимања у обзир сауговорачевих интереса. Другим речима, када је оправдано очекивати од сауговорача да саопшти одређену чињеницу другој страни, или посматрано из другог угла, када савесно понашање, заправо, подразумева дужност сауговорача да се сам обавести. Начело савесности и поштења би требало да помогне у постављању јасн(и)је границе између дужности обавештавања и дужности самообавештавања и утврђивању када се чини оправданим санкционисати пасивност једне стране (ћутање о одређеној околности, те одсуство бригае о сауговорачевим интересима), а када пасивност друге стране (одсуство бригае о сопственим интересима). Отклањање постојеће информационе асиметрије, услед које стране полазе са различитих, неједнаких позиција при закључењу уговора, није у сваком случају, нити би требало да буде, на терету информационо надмоћније стране. Није универзални циљ или тежња да се по сваку цену изједначе позиције са којих уговарачи крећу, већ да се спречи евентуална злоупотреба ове надмоћи.

Посебну целину у дисертацији посветиће утврђивању елемената (предуслова) за настанак предуговорне дужности обавештавања. Начелно би се могло говорити о три основна, *sine qua non* предуслова. Прво, дужност обавештавања о одређеној околности постоји само онда када постоји знање о тој околности. Наиме, не може се очекивати да једна страна обавести другу о околности о којој ни сама нема сазнања. У вези са тим, као посебно интересантно, испитиваће се питање да ли (и када) постоји дужност прибављања одређених сазнања како би се она могла саопштити другој страни. Другим речима, да ли се и када намеће сауговорачу не само дужност да обавести другу страну о оним околностима о којима (прва) већ има сазнања, већ и да се обавести о оним околностима о којима нема сазнања, како би могао правилно да врши дужност обавештавања. Друго, околност која представља објект предуговорне дужности обавештавања мора имати одлучујући карактер – свест о овој околности би или спречила другу страну да закључи уговор или би имала утицаја на садржину, услове под којима она жели закључење уговора. Треће, околност мора бити таква би, имајући у виду све остале околности, било неоправдано очекивати да се о њој сауговорач самостално обавести. У том контексту ће се испитивати доступност информације, природа односа будућих сауговорача, природа уговора који се закључује, начин закључења уговора, својства сауговорача итд.

Полазећи од посебних, законом изричито регулисаних, предуговорних дужности обавештавања, примећује да се понекад у улози дужника налазе само професионалци, лица у чију делатност спада предузимање одређених послова и закључивање уговора у вези са тим, док понекад дужност обавештавања терети свако лице које се нађе у одређеној улози (нпр. продавац или закуподавац непокретне ствари, уговарача осигурања), без обзира на то да ли има својство професионалца или лаика. Исто тако, посматрано из другог угла, бенефицијар (поверилац?) дужности обавештавања може бити не само лаик, већ и професионалац. Стога, неопходно је размотрити на који начин и у којој мери својства будућих сауговорача као лаика

или професионалца (у односу на конкретни уговор) утичу на постојање или садржину дужности обавештавања.

Још једно важно питање, које Снежана жели да посебно обради, тиче се својстава саме информације као објекта предуговорне дужности обавештавања. Наиме, околности које могу имати релевантан утицај на одлуку саговорара да закључе уговор и за које постоји интерес да буду познате странама при закључењу уговора могу, по својој природи, бити различите. У том смислу, неопходно је испитати да ли чињеница да се одређена околност може окарактерисати као објективно или субјективно битна, односно, да представља сазнање о тзв. унутрашњој или спољашњој околности (у зависности од тога да ли се тиче самог уговора и престација страна или је од њих независна), утиче на постојање или садржину предуговорне дужности обавештавања. Истраживање би требало проширити још трима питањима: прво, да ли објект дужности обавештавања може бити информација о праву; друго, постоје ли околности које никако не би могле бити објект дужности обавештавања, без обзира на њихов одлучујући карактер; треће, какав правни значај има прекомерна реклама која може утицати на одлуку о закључењу уговора.

Коначно, у циљу заокруживања истраживања о општој предуговорној дужности обавештавања неминовно пажњу треба усмерити на питање начина санкционисања њене повреде. Конкретније, као најважнија, Снежана наводи три питања (полазећи од претпоставке да постоји дужност обавештавања): прво, да ли пропуштање обавештавања рађа право на раскид или поништај закљученог уговора; друго, да ли се у случају пропуштања обавештења може захтевати накнада штете, уз или независно од поништаја/раскида уговора; коначно, да ли се пропуштање обавештавања пре закључења уговора санкционише само уколико заиста дође до закључења уговора или се такво понашање може санкционисати у виду права на накнаду штете без обзира на то што до закључења уговора није дошло, под условом да је причињена штета оваквим пропуштањем (пример за то могу бити трошкови преговарања око закључења уговора који не би били учињени да су саговорачу биле саопштене релевантне информације). Одговори на сва питања у многоставу зависе од једног претходног питања: постоји ли општа предуговорна дужност обавештавања, као генусни појам, или се пропуштање предуговорног обавештавања може правно санкционисати само кроз примену већ постојећих установа уговорног права (подразумева се, уколико су испуњени услови које закон у погледу њих превиђа), као што су превара, заблуда, одговорност за правне и материјалне недостатке, те предуговорна одговорност.

Као општи циљ истраживања, кандидаткиња наводи не само проналажење одговора на постављена питања, већ и предлагање адекватних *de lege ferenda* решења за уочене проблеме.

III. Опис садржаја (структура) дисертације

ГЛАВА I – УВОД

Уводни део докторске дисертације служиће да се укратко опише појам и предмет опште дужности обавештавања при закључењу уговора. Посебна пажња ће се посветити указивању на разлике у односу на постојеће, посебне дужности обавештавања. Као најзначајнији циљ истраживања, Снежана наводи потребу установљивања једне опште дужности обавештавања, имајући у виду не само постојећа решења нашег права, већ и упоредноправних, а посебно обимне упоредноправне научне грађе о овом проблему и закључака до којих се дошло о овом релативно новом појму. У том смислу ће позитивноправни, догматски, упоредноправни и телеолошки метод бити од највеће користи при истраживању.

- Појам и предмет истраживања
- Циљ истраживања
- Оправданост истраживања
- Метод истраживања
- Хипотезе

ГЛАВА II – ПОЈАМ ПРЕДУГОВОРНЕ ДУЖНОСТИ ОБАВЕШТАВАЊА

У другој глави, аутор ће се бавити утврђивањем природе дужности обавештавања при закључењу уговора. Дужност би, најпре, требало разликовати од обавеза у грађанском праву. Дужност, за разлику од обавезе, није снабдевана правом повериоца да дужника натера принудним путем на извршење овакве дужности. Повреда дужности рађа само право да се захтева накнада штете од дужника. Даље, дужност би требало разликовати од претпоставки за вршење права. Претпоставке за вршење права се често означавају као дужности у сопственом интересу. Реч је, заправо, о правима-теретима, чије извршење представља испуњење претпоставке за вршење неког другог права. Дужности се установљавају у интересу друге стране, њиховог повериоца (прецизније, бенефицијара), док су претпоставке за вршење права специфичне дужности које се установљавају у интересу онога кога терете.

У овој глави се нарочита пажња посвећује утврђивању односа дужности обавештавања и класичних установа уговорног права, као што су превара, заблуда, одговорност за скривене мане, одговорност за евикцију, лезионарни и зеленашки уговори, те предуговорна одговорност. Значај испитивања њиховог односа јесте двострук. Прво, наше право не садржи изричиту одредбу којом се намеће дужност обавештавања при закључењу уговора, али се о њеном постојању посредно може сазнати преко ових установа. Друго, анализирањем ових установа, може се закључити о томе који елементи граде дужност обавештавања.

- О дужности обавештавања (уопште)
- Разграничење дужности од обавезе и претпоставке за вршење права
- Разграничење предуговорне дужности обавештавања која терети будуће уговорнике од дужности обавештавања која терети трећа лица или дужности која терети саговораче
- Разграничење дужности информисања, дужности упозорења и дужности саветовања
- Разграничење предуговорне дужности обавештавања и сродних установа
 - Предуговорна дужност обавештавања и заблуда
 - Предуговорна дужност обавештавања и превара
 - Предуговорна дужност обавештавања и одговорност за скривене мане
 - Предуговорна дужност обавештавања и евикција
 - Предуговорна дужност обавештавања и деликтна одговорност

ГЛАВА III – ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ

Аутор ће у овој глави приказати развој дужности обавештавања. Још је у римском праву утемељен принцип *caveat emptor* – купац мора водити рачуна при куповини одређене ствари. Њиме се тежило спречавању претеране пасивности купца. Он мора показати одређени степен пажње при закључењу уговора. Ако то не учини, терет његове немарности се не може пребацити на продавца, већ остаје на купцу. У том случају он губи право да се позива на правила о одговорности продавца за материјалне недостатке ствари или правила других установа, како би раскинуо или поништио уговор. Принцип *caveat emptor* намеће дужност свим саговорачима да се, најпре, сами обавесте о свим околностима које могу бити од утицаја на доношење одлуке да закључе уговор.

- О *caveat emptor* принципу

ГЛАВА IV – ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА ПРЕДУГОВОРНЕ ДУЖНОСТИ ОБАВЕШТАВАЊА

У овој глави ће аутор прићи проблему постојања и обима дужности обавештавања при закључењу уговора из једне другачије перспективе. Наиме, узеће се у обзир дејства постојања дужности обавештавања на понашање појединаца при закључењу уговора. Уколико постоји дужност да сваки саговорач подели своја сазнања о одређеним релевантним околностима са својим будућим саговорачем, смањују се подстицаји за стицањем нових информација. Наиме, стицање информација може, понекад, бити скупо. Што је више средстава уложено у стицање

знања, то је мања наклоност имаоца информација да их другим бесплатно дају. И обрнуто: што је већа дужност обавештавања сауговорача, то је мање подстицаја за стицањем нових сазнања.

Са друге стране, није друштвено пожељно закључивање уговора у заблуди. Тежња је да сауговорачи закључују уговоре свесни свих околности које могу утицати на њихову вољу да уговор закључе. Сауговорачи не смеју бити присиљени да остану у уговору који не би ни закључили да су били у довољној мери информисани. Мане у вољи често јесу последица несавесног поступања друге стране. До тога може доћи не само намерним довођењем у заблуду изношењем нетачних информација, већ и прећуткивањем.

У овој глави ће аутор изнети најважније теорије економске анализе дужности обавештавања, које могу у великој мери допринети разумевању понашања економских субјеката на постојање и размере ове дужности.

- Дејства постојања предуговорне дужности обавештавања
 - Смањење подстицаја за стварањем информација
 - Друштвена пожељност предуговорне дужности обавештавања
 - Спречавање настанка заблуде
- Теорије економске анализе предуговорне дужности обавештавања
 - Познеров (Posner) предлог најјефтинијег сакупљача информација
 - Намерно и случајно прикупљене информације (Kronman)
 - Кутерова и Уленова подела на продуктивне и редистрибутивне информације
 - Шепелова теорија
 - Хиршлајферова теорија
 - Колеманова теорија
- Појам и економско значење информације
 - Информација као опште добро или искључиво право?
- Информација стечена илегалним или деликтним средствима (?)

ГЛАВА V – ДУЖНОСТ ОБАВЕШТАВАЊА И НАЧЕЛА УГОВОРНОГ ПРАВА

Дужност обавештавања представља израз начела савесности и поштења и приликом самог закључења уговора. Она није ништа друго до брига о сауговорачевим интересима. Ипак, не може се у сваком случају тврдити обрнуто: да начело савесности и поштења увек налаже дужност обавештавања. На рађање једне такве дужности утиче низ различитих фактора, међу којима дужност самообавештавања игра значајну улогу. Зашто би се већи прекор упутио пропусту једног сауговорача да обавести другог о некој релевантној околности, него што би се упутио том другом сауговорачу што се није сам обавестио? Начело савесности и поштења подразумева како дужност самообавештавања, тако и дужност обавештавања. Проблем ће свакако бити како наћи границу. Постојање информационе асиметрије у значајној мери утиче на постављање ове границе. Када одређена информација није једнако доступна обема странама, рађа се неједнакост између њих. Ова неједнакост јесте основ за наметање дужности обавештавања информационо надмоћнијој страни.

- Дужност обавештавања и начело савесности и поштења
- Неједнакост страна као основ предуговорне дужности обавештавања

ГЛАВА VI – ЕЛЕМЕНТИ ПРЕДУГОВОРНЕ ДУЖНОСТИ ОБАВЕШТАВАЊА

У шестој глави аутор ће представити елементе (услове) за настанак дужности обавештавања.

Најпре, дужност обавештавања претпоставља да дужник зна или би могао знати одређене околности које су релевантне другој страни. Дужнику се не може наметнути дужност обавештавања о околностима о којима ни сам нема сазнања. Да ли их је „могао знати“ може да зависи, између осталог, и од од чињенице да ли је реч о професионалцу или лаику.

Друго, дужност обавештавања постоји само у односу на чињенице које могу имати одлучујући утицај на другу страну да уопште закључи уговор или на њену одлуку да закључи уговор одређене садржине. Одлучујући карактер одређене информације би требало процењивати *in abstracto* – да ли би та информација утицала на вољу било ког лица које се нађе у улози саговорача. Изузетак би могла бити околност чији је значај једна страна ставила до знања другој страни.

Треће, свака страна је дужна да се сама обавести о свим околностима које би могле да утичу на њену вољу да закључи уговор. Незнање бенефицијара, стога, мора бити легитимно. Оно ће бити легитимно уколико је информација њему била недоступна или би до ње могао доћи само уз значајне трошкове. Поред тога, незнање је легитимно и уколико се једна страна „оправдано ослонила“ на другу страну да ће је обавестити. Ово може бити случај када између страна постоји посебан однос поверења, као на пример, између ортака у ортаклуку, породичним односима, али и у случају када се једна страна ослонила на стручна знања друге стране.

- Елементи предуговорне дужности обавештавања
 - Знање или могућност знања релевантне чињенице
 - Одлучујући утицај на вољу за закључењем уговора
 - Немогућност саговорника да се сам обавести

ГЛАВА VII – СВОЈСТВА СТРАНА ПРИ ЗАКЉУЧЕЊУ УГОВОРА

Седма глава биће посвећена анализи утицаја својстава (квалитета) страна на постојање и обим дужности обавештавања.

Као што је већ поменуто, код посебних, законом изричито регулисаних, предуговорних дужности обавештавања, примећује да се понекад у улози дужника налазе само професионалци, лица у чију делатност спада предузимање одређених послова и закључивање уговора у вези са тим, док понекад дужност обавештавања терети свако лице које се нађе у одређеној улози (нпр. продавца или закуподавца непокретне ствари, уговарача осигурања), без обзира на то да ли има својство професионалца или лаика. Исто тако, посматрано из другог угла, бенефицијар (поверилац) дужности обавештавања може бити не само лаик, већ и професионалац. Стога, неопходно је размотрити на који начин и у којој мери својства будућих саговорача као лаика или професионалца (у односу на конкретни уговор) утичу на постојање или садржину дужности обавештавања.

Имајући у виду да је тема ове докторске дисертације утврђивање постојања и обима *опште* дужности обавештавања при закључењу уговора, анализа посебних, законом предвиђених дужности обавештавања, служиће само да укаже на идеје којима су се законодавци водили када су их имплементирали, као и које околности су указивале на потребу да се у улози дужника или бенефицијара нађу како професионалци, тако и они који то нису.

- Својства страна при закључењу уговора
 - Дужник предуговорне дужности информисања
 - Професионалац као дужник
 - Непрофесионалац као дужник
 - (Професионалац као) поверилац дужности обавештавања
- Држање (савесност) страна и предуговорна дужност обавештавања
 - Савесност дужника предуговорне дужности обавештавања
 - Савесност повериоца предуговорне дужности обавештавања

ГЛАВА VIII – ОБЈЕКТ ПРЕДУГОВОРНЕ ДУЖНОСТИ ОБАВЕШТАВАЊА

У осмој глави се тежи утврђивању које информације могу представљати објект дужности обавештавања. Не постоји дужност обавештавања о свим информацијама. Први критеријум сужавања поља објекта предуговорне дужности обавештавања требало би да буде

релевантност информације за сауговорача – она мора бити таква да би свест о њој навела сауговорача да одустане од закључења уговора или макар од закључења уговора такве садржине.

Даље, у упоредноправној теорији се, често, прави разлика између тзв. унутрашњих и тзв. спољашњих информација, па ће се посебна пажња посветити истраживању ове поделе. Унутрашњим се сматрају оне околности које се односе на предмет уговора, престације уговорних страна, карактеристике ствари, укључујући урођене или стечене мане ствари, које утичу на њену употребу или би могли да проузрокују штету на лицу или имовини, итд. Са друге стране, спољашњим се означавају оне околности које се не односе директно на престације уговорних страна, али могу утицати на њихову вредност или бити мотив за закључење уговора, као што су, примера ради, услови на тржишту, евентуалне политичке промене или ратни (или слични) сукоби, карактеристике насеља у коме се купује непокретност или жели обављати привредна делатност, пораст или смањење законских дужности које могу утицати на положај сауговорача, итд. Подела на унутрашње и спољашње околности у великој мери одсликава већ постојећи већински, суздржани став законодаваца и теорије о томе да заблуда о вредности и заблуда о мотиву може утицати на пуноважност уговора.

Оквире објекта предуговорне дужности требало би да одреди још и природа уговора који се закључује, природа односа између страна, природа саме информације, да ли је реч о поверљивим информацијама, информацијама чије откривање може представљати основ дискриминације, као и да ли је реч о информацијама које се односе на чињенице или право.

Посебно ће се испитивати правни режим прекомерне рекламе.

- Подела информација према начину процене одлучујућег утицаја на вољу сауговорача
 - Објективно битне информације
 - Субјективно битне информације
- Подела информација према садржини
 - „Унутрашње“ околности
 - „Спољашње“ околности
 - Предуговорна дужност обавештавања о праву
- Право и(ли) дужност непружања информација
- Правни режим прекомерне рекламе

ГЛАВА IX – САНКЦИЈЕ ПОВРЕДЕ ПРЕДУГОВОРНЕ ДУЖНОСТИ ОБАВЕШТАВАЊА

Последња глава докторске дисертације биће посвећена проблему санкционисања повреде дужности обавештавања.

У њој ће се, најпре, решавати питање избора санкције која ће пратити повреду ове дужности. Поништење уговора се чини најадекватнијим решењем онда када бенефицијар не жели да остане при закљученом уговору. То ће бити случај онда када би и сам бенефицијар одустао од закључења, да је на време био обавештен. Уколико би, међутим, обавештење имало само утицаја на услове под којима се уговор закључује, тада би требало предвидети другачију последицу повреде, нпр. смањење обавезе бенефицијара. У оба случаја, уколико је необавештавање причињена још и штета бенефицијару, дужник би је требало надокнадити.

Поред тога, пажња се мора посветити и проблему терета доказивања, не само постојања, већ и извршења дужности обавештавања.

Коначно, питање на које се мора наћи одговор јесте да ли се повреда дужности обавештавања рађа право на накнаду штете само када је уговор закључен или се такво понашање може санкционисати у виду права на накнаду штете без обзира на то што до закључења уговора није дошло.

- Поништење или раскид уговора
- Накнада штете
- Обавезујуће дејство информације?
- Закључење уговора као претпоставка захтева за накнаду штете?

- Терет доказивања
 - Терет доказивања постојања предуговорне дужности обавештавања
 - Терет доказивања извршења предуговорне дужности обавештавања

ГЛАВА X – ЗАКЉУЧАК

IV. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

1. Повреда предуговорне дужности обавештавања се већ санкционише, али посредно, преко постојећих, класичних установа уговорног права, као што су заблуда, превара, одговорност за скривене мане и евикцију, као и правила о предуговорној одговорности, што указује на то да су судови препознали да постоји дужност обавештавања при закључењу уговора

Упркос чињеници да општа предуговорна одговорност није изричито регулисана законом, нити у нашем, нити у упоредном праву (анализирајући правила великих правних система као што су француско, немачко, аустријско, швајцарско право, али и англосаксонске системе), пропуштање пружања информација сауговарачу, релевантних за доношење одлуке о закључењу уговора или макар одлучивању о условима под којима би се уговор закључио, судови увелико (посредно) санкционишу применом правила блиских, али установа различитих не само у односу на општу предуговорну дужност обавештавања, већ и међусобно, као што су превара, заблуда, одговорност за скривене мане и евикцију, па и применом правила о предуговорној одговорности. Чињеница да се пропуштање пружања релевантних обавештења при закључењу уговора прекорева, те посматра као понашање које заслужује макар и посредну правну санкцију, значајна је полазна основа за даље истраживање овог проблема. Тиме су судови, заправо, посредно и признали постојање једне такве предуговорне дужности, чиме је, у најмању руку, уздрмано традиционално схватање да опште предуговорне дужности обавештавања нема.

Питање решавања проблема ћутања о релевантним околностима при закључењу уговора, најпре се поставило у оквиру једног другог питања преиспитивања услова за примену правила о превари: може ли се, наиме, преварити ћутањем? Традиционално схватање установе преваре, засновано на уском тумачењу законских одредаба којима је регулисана, подразумевало је да је неопходно активно понашање којим се друга страна доводи или одржава у заблуди да би уопште било речи о превари. Судови су, међутим, под снажним утицајем теорије која је обесмишљавала формалну разлику у начинима преварног поступања, сматрајући да се долозном ћутању морају приписати исте последице као и превари активним понашањем, постепено почели да проширују поље преваре, санкционишући и случајеве преваре до које долази простим ћутањем. Имајући у виду да превара ћутањем није ништа друго до намерно, скривљено задржавање одређене релевантне информације, тиме је на мала врата, заправо, пружена заштита повреди предуговорне дужности обавештавања. Санкционисање преваре ћутањем јесте признање постојања предуговорне дужности обавештавања, чија се повреда, заправо, санкционише.

Међутим, превара ћутањем, подразумевајући намеру као најтежи облик кривице, представља екстремни случај повреде предуговорне дужности обавештавања. Санкционисање пропуштања пружања релевантних обавештења сауговарачу при закључењу уговора није се задржало само на томе. Судови су, тежећи да пруже заштиту и у случају непажње, прибегавали примени правила о заблуди, имајући у виду да недовољна информисаност једног од сауговарача може учинити његову вољу манљивом. Штавише, не само да су дозвољавали поништај уговора позивањем на заблуду при закључењу уговора, већ су усвајали захтев стране у заблуди за накнадом штете. Овакви захтеви се нису могли заснивати на одредбама о заблуди, јер се заблуда не бави узроком, већ само последицом. Другим речима, посматрано из угла правила о заблуди, готово да није релевантно шта је узрок заблуде, већ само последица, која се огледа у мани воље. Узрок заблуде значајан је само у случају да је реч о неизвињавајућој заблуди – дакле, посматра се понашање лица у заблуди при закључењу уговора, не и друге стране (осим ако није реч о превари). Стога су захтеви за накнадом штете свој основ могли да

нађу само у општим одредбама о одговорности за штету. Чињеница је, дакле, да су судови препознали да постоји предуговорна дужност обавештавања, чија повреда се санкционише не само поништајем уговора, што може бити недовољна или понекад неадекватна санкција, већ и накнадом штете. Тиме су се, у тежњи да се оваквом понашању пружи адекватан прекор, напустили строги оквири правног режима заблуде.

Правила о одговорности за скривене мане, па и евикцију, везују се за само извршење уговора, не и његово закључење. Стога, на први поглед може да зачуди како би се она уопште могла примењивати у случају пропуштања обавештавања о одређеним релевантним околностима, имајући у виду да се у том случају недостатак јавља већ при закључењу уговора, те заправо генерише заблуду која чини уговор рушљивим. Чињеница је, међутим, да се правила о одговорности за скривене мане често примењују и у оним случајевима када је неадекватно „извршење“ уговора, заправо, последица околности која претходи самом закључењу. Купљена ствар је имала одређени недостатак већ при закључењу уговора, који се уобичајеним прегледом није могао открити, а о коме продавац није обавестио купца. Када се дужност обавештавања санкционише применом ових правила, реч је заправо о санкционисању недостатка који се јавио још при закључењу уговора, а не његовом извршењу. Ово је разлог зашто одређени аутори ову установу зову хибридном, јер су услови за одговорност готово идентични онима који се захтевају за заблуду, али су дејства различита: код одговорности за скривене мане у крајњој линији може доћи до раскида, али не и поништаја уговора. Ствар се само посматра из друге перспективе: док је код заблуде у првом плану психолошки моменат, воља за закључење уговора, код одговорности за скривене мане се поставља питање да ли је сауговорач добио оно што је оправдано могао да очекује извршењем обавезе друге стране – објективизован је циљ.

Конечно, мада се судови, при решавању спорова насталих услед повреде предуговорне дужности обавештавања, изузетно ретко позивају само на опште одредбе о одговорности за штету, независно од правила којима се штити воља, до њихове примене је долазило у оним ситуацијама када се као адекватна, али и довољна санкција, јављао само захтев за накнадом штете. То је уобичајено случај онда када би сауговорач, све и да је имао сазнања о прећутаним околностима, свакако донео одлуку о закључењу уговора, али под другачијим условима. Знање информације, или обрнуто, одсуство знања информација, нема дакле одлучујући утицај на вољу сауговорача да закључи уговор, већ само на услове под којима би га закључио. Да би се усвојио захтев за накнадом штете, неопходно је међутим да буду испуњена два услова: прво, да постоји знање сауговорача (дужника дужности обавештавања) о одређеној „неодлучујућој“ чињеници (што може створити проблем); друго, да постоји знање сауговорача (дужника дужности обавештавања) о томе да она утиче на услове под којима друга страна закључује уговор. Не мора да постоји намера, али мора да постоје сазнања о ове две чињенице.

2. Неопходност установљивања посебних правила о регулисању опште предуговорне дужности обавештавања јер је примена правила постојећих установа недовољна и(ли) неадекватна

Чињеница да су судови прибегли примени правила неких од постојећих класичних установа уговорног права на случајеве повреде предуговорне дужности обавештавања, значајна је из најмање два разлога: прво, већ поменуто, тиме је посредно препознато и признато постојање дужности предуговорног обавештавања, упркос одсуству изричите законске одредбе о њој и традиционалном негирању њеног постојања; друго, оваква судска пракса има значај и у томе што се помоћу ње могу утврдити елементи неопходни за настанак овакве дужности, њен обим, или прецизније, лимити предуговорне дужности обавештавања.

Ипак, установљивање посебних правила, којим би се регулисала општа предуговорна дужност обавештавања чини се неопходним из два разлога.

Прво, самостална примена било које од ових установа показује се као недовољна да се на адекватан начин санкционише сваки вид повреде предуговорне дужности обавештавања и пружи заштита необавештеној страни. Наиме, свака од њих има своје поље примене, ван чијих граница могу (неоправдано) остати бројни случајеви повреде дужности обавештавања. То је

разлог зашто је судска пракса еволуирала у њиховој примени, одступивши од строгог придржавања слова закона и схватања којима су обликована, како би се постигао жељени циљ. То се јасно огледа не само у томе што је данас готово неспорно да превара не мора бити учињена само активним понашањем, како имплицитно произлази из одредаба закона, већ и ћутањем, него и у прихватању захтева жртве заблуде за накнадом штете (репарација није предвиђена правилима о заблуди, бар не у корист жртве заблуде).

Најпре, све и када би се, у примени правила о превари, превазишло терминолошко ограничавање само на случајеве изазивања или одржавања у заблуди активним понашањем сауговарача, поље примене је и даље прилично ограничено. Њиме се повреда предуговорне дужности обавештавања може санкционисати само уколико је њен дужник имао сазнања не само о одређеним релевантним информацијама, већ и одлучујућем значају за формирање воље друге стране да закључи уговор. Поред тога, неопходно је да се докаже да је неоткривање оваквих информација учињено са намером, као највишим степеном кривице, да се друга страна наведе на закључење уговора. Другим речима, није довољно доказати да је друга страна имала одређена сазнања која није саопштила сауговарачу, већ и да је знала за значај те информације на сауговарачеву вољу за закључењем уговора, те да је скривање последица намере (мада би се ова намера могла лако закључити из претходна два захтева). Превара ћутањем, заправо, представља само један, екстремни случај несавесног поступања којим се повређује предуговорна дужност обавештавања, али свакако није једини. Без заштите би, применом само ових правила, остали сви случајеви повреде ове дужности грубом или обичном непажњом.

Са друге стране, ни примена правила о заблуди, сама по себи, не чини се довољном. Први и најважнији ограничавајући фактор огледа се у томе што се њима не предвиђа могућност накнаде штете жртви заблуде. Заблуда, као установа чији је основни циљ заштита воље сауговарача, у фокусу има само и једино вољу. Судска анализа је површнија него што би требало да буде случај када дође до повреде предуговорне дужности обавештавања - једино се испитује да ли је воља за закључење уговора манљива, не и зашто је манљива. Установа заблуде се не бави узроком, већ само последицом заблуде, јер она служи да заштити вољу уговорних страна, не и да се прекори понашање друге стране. Код заблуде се готово може рећи да узрок није релевантан, осим ако је заблуда неизвињавајућа: узима се, дакле, у обзир само понашање жртве заблуде при закључењу уговора, не и сауговарача (осим када је реч о превари). Несавесност сауговарача није услов за заблуду – уговор се може поништити и ако је сауговарач стране у заблуди савестан. То је и разлог зашто се правилима о заблуди не предвиђа могућност накнаде штете жртви заблуде, већ само обрнуто. Ипак, поништење уговора, у случају повреде предуговорне дужности обавештавања, врло често није довољна ни адекватна санкција. Управо је из тих разлога битно утврдити оквире ове дужности, како би се утврдило када је оправдано, поред или независно од поништења уговора, досудити и накнаду штете. Други ограничавајући фактор јесте у томе што би се, правилима о заблуди, заштита могла пружити само уколико је једна страна прећутала информацију о оној околности коју закон сматра битном (тзв. битне заблуде). У том контексту су правила о превари шира и обухватнија.

Када је реч о правилима о одговорности за скривене мане, заштита у случају повреде предуговорне дужности обавештавања би се, њиховом применом, слично као и код заблуде, пружила само у једном ограниченом броју случајева: само онда када ствар нема својства потребна за редовну употребу или пак нарочиту употребу за коју је купац набавља, а која је била позната или морала бити позната продавцу. Тиме се искључује заштита не само онда када се прећути информација о осталим тзв. унутрашњим околностима (околностима које се тичу самих престација уговорних страна, али и уговора који се закључује), већ и свих околности које се сматрају спољашњим (околности које се не тичу престација уговорних страна или садржаја уговора у строгом смислу, али могу да утичу на вољу да се уговор закључи). Требало би, свакако, поред тога, напоменути и да је овде реч о уговорној одговорности, што се чини неадекватним, имајући у виду да се узрок одговорности рађа, практично, још и пре закључења уговора. Исто се може рећи и за раскид уговора, који се предвиђа као једна од последица одговорности за скривене мане.

Конечно, ограниченост домета самосталне примене правила о одговорности за штету је саморазумљива: она је довољна само онда када постоји воља да се при уговору остане уз

одговарајућу накнаду штете. Тешко је, међутим, објаснити како је могуће применити правила о предуговорној одговорности уколико је уговор закључен, производи правна дејства, те се при њему жели остати. Са друге стране, правила о уговорној одговорности примењују се у случају повреде уговорне обавезе (дужности), што овде свакако није случај.

Проблем се, заправо, може свести на чињеницу да свака од ових установа има различите услове за примену правила, а који могу бити објективни (да ли је заблуда битна, да ли је мана таква да се ствар не може уобичајено користити итд), али и субјективни (да ли се и у ком степену захтева савесност, односно, несавесност сауговорача). Чињеница је да се судови сусрећу и са проблемом неадекватне формулације тужбеног захтева, позивањем на неки од поменутих основа, који судови сматрају неприкладнијим од неког другог, услед чега они, из разлога правичности, покушавају да се на различите начине довијају како би донели одлуку коју би много лакше донели уз примену неког другог основа. Посебно олакшање допринело би постојање изричитих законских правила којим би се повреда предуговорне дужности обавештавања регулисала.

Други једнако важан разлог неопходности посебног уређивања опште предуговорне дужности обавештавања логичан је след првог: начело правне извесности и сигурности захтева да се у истим правним ситуацијама примене идентична решења. Правила о општој предуговорној дужности обавештавања би, у том смислу, служила употпуњавању поменутих установа, али и приближавању њихових решења. Посебним правилима о општој предуговорној дужности обавештавања би се уједно хармонизовала и правила посебних закона којима се штити воља сауговорача, па и правила о посебним дужностима обавештавања. Резоновање је слично без обзира на то да ли се ради о вољи или другим условима за настанак уговора, као што су кауза или предмет. Наиме, до одсуства каузе или неважности предмета, такође, може доћи услед пропуста пружања обавештења. Међутим, разлог одсуства или ништавости једног од елемената неопходних за настанак уговора није релевантан да би се уговор сматрао непостојећим или ништавим. Узрок је, ипак, важан уколико постоји кривица сауговорача који је прећутао одређену информацију, у ком случају његов сауговорач може захтевати још и накнаду штете.

3. Општу предуговорну дужност обавештавања би требало разликовати од опште уговорне дужности обавештавања

Чини се да су разлике евидентне. Најпре, разликују се према тренутку када настају: предуговорна дужност обавештавања настаје пре закључења уговора (и у вези је са закључењем), док се уговорна дужност најраније рађа самим закључењем уговора. Друго, према тренутку извршења: предуговорна дужност обавештавања се мора извршити пре, најкасније у самом тренутку закључења уговора, али свакако пре коначне изјаве воље сауговорача (бенефицијара); уговорна дужност се има извршити након закључења уговора. Треће, повреда предуговорне дужности обавештавања доводи у питање пуноважност уговора; повреда уговорне дужности доводи у питање правилно извршење уговора.

Проблем се, међутим, јавља при утврђивању природе одговорности. Посебно уколико бенефицијар захтева само накнаду штете, не и поништење уговора (то је случај онда када сазнање информације не би утицало на вољу да се уговор закључи, већ само на услове под којима се закључује).

На овом месту би требало напоменути да је општим одредбама Закона о облигационим односима предвиђена одговорност због пропуштања пружања обавештења. Анализа чл. 268 којом је регулисана, међутим, није од велике користи. Прво, реч је о уговорној, а не предуговорној дужности обавештавања. То се може закључити не само из слова одредбе („уговорна страна која је дужна...“), већ и из тога што је смештена у део ЗОО о дејствима обавеза (из већ насталог облигационог односа). Њена повреда рађа питање правилног извршења уговора, не и његове пуноважности. Друго, помоћу ње се не може сазнати довољно ни о томе када су уговорне стране дужне да обавештавају једна другу, јер се њоме само утврђује санкција која следи када се (утврђена) уговорна дужност обавештавања повреди – ова одредба, дакле, не може служити ни у конструкцији појма дужности обавештавања уопште.

4. Иако није изричито регулисана законом, општа предуговорна дужност обавештавања произлази из општег, руководног принципа уговорног права - начела савесности и поштења

Још је Жилијар, писац који је међу првима у француском праву отворио питање постојања опште предуговорне дужности обавештавања, већ на почетку свог истраживања навео да таква дужност представља „манифестацију духа солидарности која карактерише нашу епоху, насталу као реакција на претерани индивидуализам 19-ог века“. Принцип аутономије воље и слободе уговарања, као принцип који је узео маха, тежећи да вољу уговорних страна ослободи стега и претераног формализма, полази од чињенице да свака страна, при закључењу уговора, има једнак приступ свим релевантним информацијама. То, међутим, често није случај. Штавише, могло би се слободно рећи да је информациона асиметрија при закључењу уговора правило, уобичајена појава. Управо је тежња да се она сузбије, те спрече нежељене последице до које би могла да доведе, навело правне системе да реагују, имплементирајући у своје изворе грађанског права велики број посебних дужности обавештавања. Потреба за изричитим законским правилима, показала се, најпре, у пракси, при чему су се судови неретко позивали, између осталог, и на опште начело савесности и поштења, како би пружили заштиту информационо слабијој страни и санкционисали понашање које се не може сматрати пожељним у правном промету.

Закон о облигационим односима предвиђа да су стране дужне да се придржавају начела савесности и поштења не само при остваривању права и обавеза, већ и при заснивању облигационих односа. То, између осталог, обухвата дужност обавештавања. Ипак, санкционисати пропуст пружања обавештења при закључењу уговора само на основу начела савесности и поштења, води правној несигурности. Поред тога, чак ни морални обзир не налажу обавештавање у сваком случају, посебно ако је незнање неоправдано. Не може се очекивати да брига о туђим интересима правизије бригу о сопственим. То би могло проузроковати и индолентност – претерано ослањање на будућег саговорача. Требало би имати у виду и да информациона асиметрија игра важну улогу на тржишту. На то указују, првенствено, економски разлози: информација је скупа. Рационално економско друштво би, стога, требало да награди оне који улажу у сазнавање информација, не обесхрабрити их (до чега би могло доћи уколико би били дужни да „поделе“ сазнања).

При закључењу сваког уговора је уобичајено да постоји одређени степен неједнакости, јер је утопистички размишљати о потпуној информационој симетрији. Међутим, уколико је уговор закључен без макар минималног нивоа информација, не може се рећи да је донета слободна одлука. „Информација је предуслов избора“ – страна која закључује уговор мора имати макар одређени ниво информација како би спознала своје могућности и алтернативе да задовољи своје интересе. Уколико тога нема, онда нема ни информисаног пристанка, воље за закључењем уговора, што је свакако супротност начелу слободе уговарања.

Основни проблем је пронаћи границу: када је у складу са начелом савесности и поштења, а када противно, прећутати саговорачу одређену околност при закључењу уговора.

5. Нема предуговорне дужности обавештавања уколико „дужник“ није знао или морао знати информације од одлучујућег значаја за другу страну

Основни предуслов постојања предуговорне дужности обавештавања јесте дужниково поседовање одређене информације. Начелно би се могло рећи да не постоји дужност обавештавања о ономе о чему не постоје сазнања. Нико не може обавештавати о ономе што ни сам не зна. Имајући у виду, међутим, развој уговорног права, посебно креирање и устоличавање схватања у судској пракси о необоривој претпоставци да стручњак познаје мане сопствене ствари, у институтима блиским проблему предуговорне дужности обавештавања, чини се сасвим оправданим допустити одређене изузетке у односу на поменути предуслов настанка предуговорне дужности обавештавања. Наиме, када је реч о професионалцима,

субјектима који предузимају одређене правне послове у оквиру делатности којом се баве, требало би, сходно већ заузетим, чврстим, схватањима судске праксе, увести необориву претпоставку да су, у време закључења уговора, имали сазнања о околностима одлучујућим за другу страну. То нас, заправо, наводи на два закључка: први, уколико се у својству евентуалног дужника предуговорне дужности обавештавања налази професионалац, не само да не постоји терет бенефицијара ове дужности да доказује да је његов саговорач (професионалац) имао сазнања о одређеној околности, већ ни сам професионалац не може доказивати супротно: да је било оправдано његово непознавање одређене релевантне околности о којој није обавестио другу страну; друго, следствено, тиме се преваљује терет непознавања одређене околности на професионалце, који су дужни да се обавесте о околностима које могу бити релевантне за другу страну за доношење одлуке о закључењу уговора, како би могли правилно извршити предуговорну дужност обавештавања.

Постојање сазнања о одређеној околности није довољно да би се родила предуговорна дужност обавештавања. Неопходно је, поред тога, да постоји још и свест о значају одређене околности за другу страну, као и свест о томе да друга страна нема релевантне информације. Управо сазнање о значају који саговорач даје одређеној околности треба да подстакне превентивну активност, активност на извођењу из заблуде, незнања.

И у погледу овог аспекта знања као предуслова предуговорне дужности обавештавања, отвара се питање терета доказивања: лежи ли он на повериоцу (бенефицијару) дужности обавештавања да докаже знање о значају одређене информације (те незнању саговорача) или на дужнику да је постојало оправдано веровање да је друга страна знала стварно стање, односно, да одређена околност није релевантна за другу страну. Одговор, чини се, није једнозначан. Свакако треба поћи од правила да свака страна, при закључењу уговора, мора указати на то шта очекује од закључења уговора. Ово се, нарочито, односи на оне ситуације када постоји посебан, неспецифичан разлог закључења одређеног уговора, или прецизније, онда када су очекивања једне стране таква да се не уклапају у оквире уобичајених последица закључења неког уговора (нпр. када се има у виду посебна намена за коју се ствар набавља, за коју ствар не мора нужно бити подобна). Другим речима, на бенефицијару је да докаже да је саговорачу скренуо пажњу на своје мотиве за закључење уговора, те да је тиме морало бити јасно другој страни да би знање одређене околности имало одлучујући утицај да се закључи уговор. Са друге стране, претпоставка о постојању свести о значају одређене околности, чиме би се терет доказивања пребацио са бенефицијара на дужника, могла би се јавити само онда када из природе уговора који се закључује произлази да је знање одређених информација уобичајено од значаја за другу страну.

6. Нема предуговорне дужности обавештавања уколико је постојала могућност „бенефицијара“ да се сам обавести о релевантној околности или уколико је, из других разлога, његово незнање неоправдано

Наметање предуговорне дужности обавештавања има за циљ ублажавање неједнакости знања саговорача при закључењу уговора, а која је последица често значајне диспропорције њихових способности и вештина, посебно уочљиве у односу професионалац-потрошач (ради прецизирања, у даљем тексту се не говори о односу професионалац-потрошач, имајући у виду да је дужност обавештавања потрошача већ регулисана законом). Информациона асиметрија, услед које је закључен нежељени уговор, није, међутим, увек резултат несавесног понашања информационо супериорнијег саговорача. Нити би требало да терет реуспостављања равнотеже увек сноси информационо супериорнији саговорач. Стога се као противтежа и нужно ограничавање предуговорне дужности обавештавања, намеће дужност повериоца (бенефицијара) да се сам обавести. Тек уколико он у томе не успе или је из другог разлога његово незнање оправдано, може се поставити питање да ли је о релевантним околностима постојала дужност саговорача да га обавести. У том смислу, оправдано незнање бенефицијара представља логичан и потребан предуслов рађања предуговорне дужности обавештавања.

Овај предуслов има двоструки значај: прво, било би претерано и непрактично стављати једног уговорника у позицију да обавештава саговорника о свему, па и о очигледном; друго,

узима се у обзир савесност, држање „бенефицијара“ – он не сме бити крив за сопствено незнање.

Прво питање на које постоји потреба наћи адекватан одговор јесте утврђивање граница ове дужности у сопственом интересу (дужности самообавештавања). Када, наиме, нема кривице бенефицијара за сопствено незнање? У пројектима реформе француског грађанског права (који у упоредном праву представљају ретке изворе права у којима је изричито предвиђено регулисање опште предуговорне дужности обавештавања), заузети су различити ставови. „Преднацрт Катала“ и „Преднацрт Тере“ постављају прилично строг (може се чак рећи и тешко остварив) услов „немогућности самообавештавања“ или да је незнање резултат „оправданог поверења у саговорача“, док „преднацрт Канцеларије“ захтева само да је незнање оправдано (не прецизирајући шта се под тим подразумева).

Међутим, ни опредељивање за „немогућност самообавештавања“, „оправдано незнање“, „оправдано поверење“ у саговорача, или пак неки другачији правни стандард, не решава у потпуности питање граница дужности (само)обавештавања. Проблем се даље усложњава питањем начина процене испуњености предложеног правног стандарда: треба ли га ценити субјективно или објективно? Уколико би се „немогућност самообавештавања“ или „оправдано незнање“ ценили субјективно, *in concreto*, то би значило да је неопходно, при процени, узимати у обзир године, знање, професију или друге релевантне особине уговорника. Уколико би се, пак, ценили објективно, *in abstracto*, то би подразумевало узимање у обзир само објективне доступности одређене информације. И једном и другом начину процене има се приговорити: опредељивањем за објективни, заштита се не би пружила управо онима којима је најпотребнија; опредељивањем за субјективни, велики терет пребацује на дужника дужности обавештавања - уколико има неуког саговорача, више се мора он бринути о саговорачевим интересима, него саговорач о сопственим. Наш законодавац се, имајући у виду одредбе ЗОО, није опредељивао увек на исти начин: одредбама о заблуди, даје се предност објективној процени понашања лица у заблуди („осим ако при закључењу уговора није поступала са пажњом која се у промету захтева“); одредбама о одговорности за материјалне недостатке, предлаже се компромисно решење („брижљиво лице са просечним знањем и искуством лица истог занимања и струке би могло лако опазити при уобичајеном прегледу ствари“). Приступ може бити двострук, чак и ако се прихвати компромисно решење: акценат се може ставити на доступности одређене информације просечном (или брижљивом) човеку истих особина, али и на томе да ли је такво лице предузело све доступне мере да информацију сазна. Могу се поставити нова питања: ако је неко неук, може ли се његова кривица искључити утврђивањем да је он, са таквим својим особинама, предузео све што је могао или се пак од таквих неуких управо очекује виши степен пажње, па је требало да ангажује стручну помоћ. Коначно, ако је и ангажована помоћ, ослобађа ли то дужника своје дужности?

7. Дужник опште предуговорне дужности обавештавања може бити не само професионалац, већ и непрофесионалац (лаик) и обрнуто – у улози бенефицијара ове дужности, може се наћи и професионалац

Природно је и уобичајено да се у улози дужника предуговорне дужности обавештавања налази професионалац, као што је природно и уобичајено да се у улози бенефицијара налази лаик, непрофесионалац. Ове исказе потврђује и растући број посебних, законом предвиђених предуговорних дужности обавештавања који терете професионалце, а сврха им је заштита наугрожених – потрошача.

Ипак, својство будућег саговорача, његово означавање као професионалца или лаика, не би требало да, у сваком случају, *ipso facto*, искључи могућност да се нађе било у улози дужника, било у улози бенефицијара. Наиме, при закључењу одређених уговора, једна уговорна страна се, по природи ствари, налази у позицији да поседује одређене информације које могу бити недоступне другој, без обзира на то да ли је реч о професионалцу или лаику. Тако, продавац (или закуподавац) ствари неупоредиво боље познаје својства сопствене ствари од купца (закупца); то једнако може бити случај и онда када је реч о продавцу-лаику и купцу-професионалцу. Ова чињеница је препозната и у нашем уговорном праву, при уређењу односа

уговарача осигурања и осигуравача. Наиме, уговарач осигурања, по природи ствари, поседује информације које могу бити од значаја за оцену ризика, што је и довело до креирања посебне законске дужности на терет уговарача осигурања да ове околности пријаве пре закључења уговора о осигурању.

Сврха постојања опште предуговорне дужности обавештавања јесте у томе да се на један општи начин, независно од својства сауговарача, реши проблем информационе асиметрије који може довести у питање опстанак закљученог уговора. Својство професионалца, дакле, не би требало да *a priori* искључи могућност да и он буде заштићен, и обратно – својство лаика не ослобађа га дужности да сауговарача (макар то био професионалац) обавести и околностима које му могу бити од одлучујућег значаја за доношење одлуке о закључењу уговора.

8. Објект предуговорне дужности обавештавања, по правилу је околност која је релевантна (од одлучујућег значаја за бенефицијара), недоступна бенефицијару, те која се односи на тзв. унутрашње околности; Изузеци се могу јавити двосмерно: прво, природа уговора или односа, те посебне околности случаја, могу утицати на проширење објекта ове дужности; друго, не постоји дужност обавештавања уколико постоји право или чак дужност неоткривања одређених информација

Одсуство изричитих законских одредаба којима се уређује постојање и домет опште предуговорне дужности обавештавања, отежава пружање одговора на још једно питање: какве информације, заправо, могу представљати објект предуговорне дужности обавештавања? Или другачије, о чему (не) постоји дужност обавештавања?

Оно што се са сигурношћу може тврдити и од чега би требало поћи јесте да не постоји предуговорна дужност обавештавања о свим околностима. Таква дужност би била не само превелико оптерећење за дужника, већ и потпуно бескорисна за бенефицијара. Први критеријум сужавања обима објекта предуговорне дужности обавештавања требало би да буде релевантност информације за сауговарача – она мора бити таква да би свест о њој навела сауговарача да одустане од закључења уговора или макар од закључења уговора такве садржине. Међутим, не постоји дужност обавештавања чак ни о свим релевантним околностима. Циљ који се жели постићи наметањем предуговорне дужности обавештавања јесте елиминисање, или макар умањење, информационе надмоћи једне стране при закључењу уговора, чији је узрок неједнака доступност информација. Стога, онда када је одређена информација доступна обема странама, када њено сазнање не изискује значајније напоре, незнање се не би требало сматрати оправданим. Право не би требало да штити оне који не штите сами себе. Доступност је, дакле, други критеријум који се има узети у обзир приликом утврђивања поља објекта предуговорне дужности обавештавања.

У упоредноправној теорији се, у тежњи да се да одговор на постављена питања, често прави разлика између тзв. унутрашњих и тзв. спољашњих информација, при чему се тврди да су судови склони да прихвате да постоји дужност обавештавања само у погледу првих. Унутрашњим се сматрају оне околности које се односе на предмет уговора, престације уговорних страна, карактеристике ствари, укључујући урођене или стечене мане ствари, које утичу на њену употребу или би могли да проузрокују штету на лицу или имовини, итд. Са друге стране, спољашњим се означавају оне околности које се не односе директно на престације уговорних страна, али могу утицати на њихову вредност или бити мотив за закључење уговора, као што су, примера ради, услови на тржишту, евентуалне политичке промене или ратни (или слични) сукоби, карактеристике насеља у коме се купује непокретност или жели обављати привредна делатност, пораст или смањење законских дужности које могу утицати на положај сауговарача, итд.

Подела на унутрашње и спољашње околности у великој мери одсликава већ постојећи већински (суздржани) став законодаваца и теорије о томе да заблуда о вредности и заблуда о мотиву може утицати на пуноважност уговора. Другим речима, темељи на којима су грађења схватања о објекту предуговорне дужности обавештавања јесу постојећа схватања о заблуди, превари и одговорности за скривене мане и евикцију. Наиме, сматра се да постоји дужност

једне стране да другу обавести о свим оним околностима чије незнање би јој, заправо, пружио могућност да се позове на неку од постојећих установа и издејствује поништење, раскид уговора и(ли) накнаду штете.

Оквире објекта предуговорне дужности обавештавања има смисла проширити (те начинити одступања од предложених решења) онда када посебне околности случаја то оправдавају, без обзира на то што је конкретна информација била доступна, односно, без обзира на то што је реч о тзв. спољашњој околности (заблуда о вредности или мотиву). То је, најпре, случај онда када постоји посебан однос поверења између будућих саговорара: ова околност, са једне стране, може утицати на понашање субјеката у том смислу да буду мање опрезни при закључењу уговора, ослањајући се на то да их саговорар неће „надмудрити“ или „насамарити“, док је са друге стране, разумно очекивати виши степен бриге о саговораревим интересима. То може бити резултат природе самог уговора (као што су налог или ортаклук), природе односа између саговорара (као што је уговарање са стручњаком или пак блиским лицем као што су чланови породице). Друго, дужност обавештавања би требало да постоји још у два случаја: прво, уколико је дата одређена изјава, за коју се у тренутку изјављивања сматрало да је истинита, па се накнадно сазна да није; друго, ако је одређена изјава, у тренутку када је дата, била истинита, али се околности накнадно промене.

Са друге стране, без обзира на релевантност информације, чињеницу да је недоступна, те што је реч о тзв. унутрашњој околности, из поља објекта предуговорне дужности обавештавања требало би изоставити две категорије информација: оне информације које једна страна има право да не открије другој страни (што посебну примену има у радним односима), као и оне информације које једна страна има дужност да не открије другој страни (ако је реч о поверљивим подацима које не сме да открије).

Коначно, као посебно интересантно поставља се питање постоји ли дужност једне стране да другу обавести о њеној сопственој престацији (престацији друге стране). Могло би се рећи да је природно поље дужности обавештавања, обавештавање саговорара о престацији која му се извршава. Заблуда се, међутим, може јавити и у погледу сопствене престације (нпр. заблуда о битним својствима сопствене ствари) – постоји ли тада дужност друге стране да га из заблуде изведе? Одговор није једноставно пружити. Са једне стране, држање ствари (или могућност држања), у великом броју случајева, даје „одрешене руке“ да се спознају карактеристике сопствене ствари. Незнање би се, тада, чинило неоправданим. Неке карактеристике ствари је могуће, међутим, сазнати само уз озбиљне трошкове (нпр. да је земљиште богато нафтом или минералима), када незнање може бити и оправдано. Са друге стране, евентуални купац ствари (који жели да постане власник управо зато што поседује оваква сазнања) до самих информација, најчешће, долази озбиљним истраживањем (па се чини неоправданим да се од њега очекује да их тек тако подели са другом страном), али он до њих може доћи и сасвим случајно.

V. Методи који ће се у истраживању применити

Приликом израде ове докторске дисертације служићемо се следећим методима:

1. **Нормативним и догматским методом** – ови самостални методи служиће да се утврде *de lege lata* решења у овој области. Имајући у виду да нашим прописима није изричито регулисана општа предуговорна дужност обавештавања, до одговора на питање да ли она у нашем праву уопште постоји, који су њени дometи, те како се санкционише понашање којом се повређује ова дужност, пробаћемо да дођемо тумачењем постојећих правних норми и утврђивањем правог смисла, најпре, оних одредаба којима су уређени сродни институти (заблуда, превара, одговорност за скривене мане и евикцију), затим, одредаба којима се намећу посебне предуговорне дужности обавештавања, те коначно, тумачењем и утврђивањем домашаја одредбе којим се, као основно начело, намеће дужност савесног и поштеног поступања при заснивању и извршењу обавеза. У том смислу, од посебног значаја ће бити употреба **правно-логичког метода индукције** (из мноштва појединачних решења, тежиће се да се извуку одређене опште карактеристике и принципи) и **дедукције**

(из опште дужности савесног и поштенног понашања, тежиће се да се утврди конкретно правило о дужности обавештавања).

2. **Аксиолошким методом** – помоћу њега ћемо вредновати постојећа правна решења, посебно да ли су она довољна да се постигне онај циљ који се жели постићи имплементирањем опште предуговорне дужности обавештавања, а који се огледа у заштити воље уговорних страна и репарацији штете настале пропуштањем пружања релевантних обавештења. У том смислу, неопходно је утврдити да ли се поље примене опште предуговорне дужности обавештавања заиста поклапа (у потпуности) са пољем примене постојећих установа, те су решења њима предвиђена довољна (а посебно, изричито, наметање опште предуговорне дужности обавештавања излишно), или је упркос њиховој сродности, неопходно њено посебно регулисање, чиме би се, заправо, употпунио систем заштите воље уговорних страна при закључењу уговора.
3. **Упоредноправним методом** – коришћење овог споредног метода има за циљ да укаже на став законодаваца, доктрине и судова, посебно у земљама са озбиљном правном традицијом, у оквиру континенталног, али и англосаксонског правног система. У том смислу, посебно ће бити значајно њихово поређење, имајући у виду, са једне стране, готово одбојност англосаксонских система према устројавању опште предуговорне дужности обавештавања, сматрајући, начелно, да такве опште дужности нема, нити би требало да има, осим у одређеним изузетним ситуацијама, те нарочито француског права, са друге стране, у коме су доктрина и судска пракса не само признали постојање једне такве опште дужности, већ и поставили смернице ка утврђивању елемената за њен настанак, њених лимита, природе, те начина санкционисања, а што је резултирало и предлагањем нормативних решења у преднацртима реформе француског грађанског права.
4. **Историјскоправним методом** – овај споредни метод служиће нам да схватимо порекло и развој (опште) предуговорне дужности обавештавања, нарочито разлоге (узроке) постепене, али значајне промене у схватањима о оправданости постојања једне такве дужности. У том смислу, поћи ће се од темеља традиционалног неприхватања постојања опште предуговорне дужности обавештавања, који је посебно изражен у англосаксонском праву (*caveat emptor* принцип), али је имао своје бројне присталице и у континенталном праву, све до постепеног удаљавања, готово напуштања овако строгих ставова, креирањем све бројнијих изузетака, најпре, у облику посебних предуговорних дужности обавештавања у области осигурања, потрошачком праву, берзанском и банкарском праву, итд. Историјскоправна анализа, свакако, била би непотпуна без указивања на повезаност, па и преплитање, са класичним институтима уговорног права (заблудом, преваром, одговорношћу за скривене мане и евикцију).
5. **Телеолошки метод** – анализа утврђивања постојања дужности обавештавања при закључењу уговора не би била потпуна уколико се не би применило и телеолошки метод. Он је важан, најпре, како би се испитао однос опште предуговорне дужности обавештавања и (функционално) сродних установа као што су превара, заблуда, одговорност за евикцију и скривене мане ствари, као и предуговорна одговорност за штету. У том смислу, неопходно је испитати оправданост (неопходности) изричитог уређивања опште предуговорне дужности обавештавања, имајући у виду да се исти циљ потенцијално може постићи постојећим установама и решењима. Оно би требало да пружи одговор на питање да ли је посебно уређивање опште предуговорне дужности обавештавања уопште потребно.
6. **Социолошким методом** – премда овај метод није правни, истраживање о општој предуговорној дужности обавештавања не би било потпуно, уколико се не би узело у обзир какав би утицај имплементирање овакве дужности у правни систем имало на правне субјекте. У том контексту, економска знања и схватања о овом питању могу бити од

неизмерне користи при разумевању оправданости (не)постојања овакве дужности. Помоћу њих се може са великом прецизношћу предвидети будуће понашања правних (и економских) субјеката у правном промету, што може служити као важан аргумент при опредељивању за најадекватније међу алтернативно понуђеним правним решењима.

VI. Очекивани резултати и научни допринос

Кандидаткиња истиче да је на овом ступњу истраживања још увек рано са великом сигурношћу предвидети његове резултате. Оно што се може закључити из уводног дела овог пројекта, хипотеза, као и предлога структуре рада, јесте очекивање да се, проналажењем одговора на постављена (и даља) питања, предложи адекватно *de lege ferenda* решење.

Постизање овог циља, по речима кандидаткиње, неће бити нимало једноставно (што ову тему квалификује и препоручује за обраду и истраживање на нивоу докторске дисертације), из више разлога. Прво, напоменуто, наш правни систем не предвиђа одредбу о општој предуговорној дужности обавештавања. Штавише, идеја о имплементирању овакве одредбе није, чини се, још увек довољно сазрела ни у већим правним системима, имајући у виду да није финализована. Стога, потребно је изградити стабилан систем (решење) у нашем праву готово из темеља. Друго, у домаћој теорији нема радова којима је искључиви циљ био истраживање о различитим аспектима проблематике о општој предуговорној дужности обавештавања. Ослонац и смернице се, свакако, могу наћи у значајним радовима о сродним установама, као и посебним предуговорним дужностима обавештавања, чија анализа и синтеза могу представљати озбиљан допринос у разумевању нашег предмета истраживања, те његовој даљој конструкцији. Из ових разлога се од овог истраживања очекује не само да постави добру теоријску основу у односу на питање опште дужности обавештавања при закључењу уговора, већ и да искористи и надогради постојећа научна сазнања до којих се дошло у поменутих радовима.

Остварење овог циља би несумњиво имало велики значај и за повећање извесности (сигурности) у правном промету. Правни субјекти би били у могућности да процене да ли се и у којим ситуацијама (под којим околностима) од њих очекује пруже обавештења, али и када би разумно могли да очекују да се њима одређена обавештења пруже, при закључењу уговора. У случају евентуалног спора о томе, понуђена решења би, такође, била од немерљиве помоћи судовима (или другим органима у алтернативним начинима решавања спорова).

За разлику од домаће доктрине, упоредноправна теорија (али и судска пракса) се у озбиљној мери бавила управо проблемом опште пруговорне дужности обавештавања. Погледи на њу су, међутим, потпуно различити у земљама англосаксонског система, у односу на земље континенталног система. Очекивања су да ће управо ова значајна разлика у гледиштима обогатити истраживање омогућавањем да се проблем сагледа из различитих углова. Овоме ће посебно допринети примена социолошког метода, где ће се пробити границе строго правне анализе, а што би требало да резултира смишљањем прихватљивијих решења, блиских и природнијих субјектима у промету.

VII. Закључак

Научна оправданост изабране теме кандидата Снежане Дабић је неупитна. Не само да у српској науци грађанског права не постоји монографија на ову тему, већ је она иначе недовољно изучавана у научној литератури, али и уџбеницима општег дела грађанског и облигационог права, ван специјализованих текстова посвећених потрошачком праву. Слично је и са законодавством. У време доношења Закона о облигационим односима идеја о постојању обавезе на међусобно обавештавање странака била је сразмерно нова и у упоредним размерама, и у закону је била у сенци начела савесности и поштења. Ретки су текстови у којима се она проучава, на пример, у контексту мана воље. Наше право као да још увек није уочило значај који је овој дужности посвећен у упоредном праву.

С друге стране, од када је из доктрине, кроз судску праксу, продрла у савремено законодавство, идеја о дужности информисања и упоредно је доживљавала развој и мене. Чине се да је, код нас, а још више упоредно, на основу значајне грађе наступила и потреба и могућност да се овај концепт изнова преиспита, да се одреде његови реални домети, и да јој се одреди место у предуговорној сфери, у поступку закључења уговора и у контексту посебних уговорних дужности. Резултати истраживања могу бити не само од теоријског значаја, већ и важни у поступку кодификације грађанског права у Србији, која је у току.

Начин на који је кандидаткиња у пројекту поставила тему, предложени предмет, садржина и метод истраживања, а нарочито изнете хипотезе, дозвољавају закључак да ће рад на докторској дисертацији на тему **„Дужност обавештавања при закључењу уговора“** бити успешно окончан и представљати значајан допринос науци грађанског права. Прикупљена грађа, изабране научне хипотезе и њихово образложење у пројекту дају право на овакав закључак.

На основу изнетог сматрамо да пројекат докторске дисертације кандидаткиње Снежане Дабић, студента докторских студија, на тему **„Дужност обавештавања при закључењу уговора“** треба прихватити и предлажемо Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду, као и Већу научних области правно-економских наука Универзитета у Београду, да одобри израду доктората на наведену тему под менторством проф. др Драгора Хибер.

КОМИСИЈА

др Драгор Хибер, редовни професор
Правног факултета у Београду

др Марија Караникић Мирић, ванредни
професор Правног факултета у
Београду

др Милош Живковић, ванредни
професор Правног факултета у
Београду

VIII. Оквирни списак литературе

A. Литература на српском и сродним језицима

I. Монографије и уџбеници

1. Благојевић, Борислав, Круљ, Врлета, Коментар Закона о облигационим односима, Београд 1983;
2. Вујовић, Игор, Превара у савременом уговорном праву, докторска дисертација, Београд 2009;
3. Кеглевић, Ана, Грађанскоправни аспекти обвезе обавјештавања код потрошачког уговора о осигурању, докторски рад, Загреб 2012;
4. Орлић, Миодраг, Закључење уговора, Институт за упоредно право, Београд, 1993;
5. Павловић, Ђорђе, О обвезностима и уговорима уопште, Београд 2014;
6. Перовић, Слободан, Стојановић, Драгољуб, Коментар Закона о облигационим односима, Крагујевац 1980;
7. Петровић Томић, Наташа, Заштита потрошача услуга осигурања, ПФУБ, Београд 2015;
8. Радишић, Јаков, Медицинско право, Номос, Београд 2008;
9. Радишић, Јаков, Облигационо право, ПФУН, Ниш 2014;
10. Радишић, Јаков, Професионална одговорност медицинских посленика, Београд 1986;
11. Хибер, Драгор, Појам битне заблуде при закључењу уговора, Београд 1991;

II. Чланци

1. Вујовић, Игор, „Есеј о рушљивим уговорима“, Правни живот, бр. 10/2014;
2. Вујовић, Игор, „Критика класичног поимања преваре уговорног права“, Правни живот, бр. 11/2008;
3. Вулетић, Владимир, „Одговорност продавца у класичном римском праву“, Правни живот, бр. 10/2006;
4. Ђорђевић, Ненад, „Одговорност лекара за штету насталу повредом обавезе обавештања пацијента“, Правни живот, бр. 11-12/1992;
5. Јованић, Татјана, „Заштита корисника услуга од општег економског интереса“, Правни живот, бр. 11/2009;
6. Јовановић - Заттила, Милена, „Заштита потрошача при склапању уговора на даљину“, Правни живот, бр. 12/2008;
7. Караникић Мирић, Марија, „Дужност обавештавања у српском потрошачком праву“, Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига 2 2012;
8. Караникић Мирић, Марија, „Колективна заштита потрошача у српском праву“, Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига 4 2014;
9. Караникић Мирић, Марија, „Механизми заштите законом гарантованих права потрошача“, Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига 3 2013;
10. Караникић Мирић, Марија, „Усклађеност српског потрошачког права са Директивом 99/44/ЕС о продаји робе широке потрошње и пратећим гаранцијама“, Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига 1 2011;
11. Клајн-Татић, Весна, „Нека медицинска, етичка и правна питања која покреће доктрина о информисаној пристанку пацијента на медицинску интервенцију“, Медицинско право и медицинска етика, Београд 1994;
12. Манић, Самир, „Предговорна одговорност“, Правни живот, бр. 10/2010;
13. Милутиновић, Милена, „Начело савесности и поштења“, Правни живот, бр. 10/2004;

14. Мићовић, Миодраг, „Заштита корисника потрошачког кредита“, Правни живот, бр. 11/2004;
15. Мујовић-Зорнић, Хајрија, „Аутономија пацијента – Право на самоодређење“, Правни живот, бр. 9/2015;
16. Мујовић-Зорнић, Хајрија, „Лекови с недостатком и одговорност за штету“, Правни живот, бр. 9/2001;
17. Мујовић-Зорнић, Хајрија, „Пацијентова права кроз законодавне реформе“, Правни живот, бр. 9/2013;
18. Мујовић-Зорнић, Хајрија, „Поглед на Европску повељу о пацијентовим правима“, Правни живот, бр. 9/2006;
19. Мујовић-Зорнић, Хајрија, „Уговор пацијента са лекаром“, Правни живот, бр. 9/2003;
20. Мујовић-Зорнић, Хајрија, Миленковић, Марко, „Пацијентова права кроз законодавне реформе“, Правни живот, бр. 9/2013;
21. Орлић, Миодраг, „Предуговорна одговорност у судској пракси“, Правни живот, бр. 10/1995;
22. Радишић, Јаков, „Дужност лекара да пацијента обавести о ризицима операције“, Право и медицина, Копаоник 1997;
23. Радишић, Јаков, „Лекар и пацијент као уговорни партнери“, Правни живот, бр. 11-12/1993;
24. Фишер-Шобот Наташа, „Дужност обавештавања о правном недостатку код уговора о међународној продаји робе“, Зборник радова, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, бр. 2/2015;
25. Фишер-Шобот Сандра, „Изузеци од дужности обавештавања о несаобразности робе у праву међународне продаје“, Зборник радова, ПФ УНС, 2/2012;
26. Цицмил, Никола, „Заштита корисника финансијских услуга“, Правни живот, бр. 11/2011;
27. Шолак, Здравко, „Информациона асиметрија у тржишним односима – одраз на ефикасност и правичност“, Правни живот, бр. 11/2005;

В. Литература на енглеском језику

I. Монографије и уџбеници

1. Andrews, Neil, Contract law, 2015;
2. Beale, Hugh, Mistake and non-disclosure of fact, 2012;
3. Brownsword, Roger, Contract law, Themes for the Twenty-first Century, London 2000;
4. Burrows, Andrew S. [Hrsg.], Contract formation and parties, New York 2010;
5. Cartwright, John, Misrepresentation, mistake and non-disclosure, London 2012;
6. Cooter, Robert, Ulen, Thomas, Law and Economics, Boston 2012;
7. Duggan, Anthony, Bryan, Michael, Hanks, Frances, Contractual Non-Disclosure, Melbourne 1994;
8. Furmston, M P, Cheshire, Fifoot and Furmston's Law of Contract, Oxform University Press, London 2012;
9. Furmston, Michael, Tolhurst, G J, Contract formation, New York 2010;
10. Guest, A.G, Anson's Law of Contract, Oxford, 1969;
11. Hirsch, Werner, Law and Economics, An Introductory Analysis, Boston, 1988;
12. Hondius, Ewoud H. (ed.), Precontractual Liability, Boston 1991;
13. J. Beatson, A Burrows, J. Cartwright, Anson's Law of Contract, Oxford 2016;
14. Loacker, Leander D., Informed insurance choice?, Cheltenham 2015;
15. Markesinis, Basel, Unberath, Hannes, Johnston, Angus, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, Hart, Oxford 2006;
16. O'Sullivan, Janet, Hilliard, Jonathan, The Law of Contract, Oxford University Press, 2012;
17. Park, Semin, The duty of disclosure in insurance contract law, Vermont 1996;
18. Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), Pre-contractual obligations, conclusion of contract, unfair terms, 2007;
19. Richards, Paul, Law of contract, 2015;

20. Schulze, Reiner ed, Common frame of reference and existing EC contract law, 2009;
21. Shavell, Steven, Foundations of Economic Analysis of Law, Cambridge/London 2004;
22. Stone, Richard, Devenney, James, The modern law of contract, London 2015;
23. Twigg-Flesner, C., The Europeanisation of Contract Law, London 2013;
24. Veljanovski, Cento, Economic Principles of Law, New York 2007;
25. von Bar, Christian, Clive, Eric, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, 2009;
26. Zimmermann, Reinhard, The New German Law of Obligations, Historical and Comparative Perspectives, Oxford 2005;
27. Zweigert, Konrad, Kötz, Hein, An Introduction to Comparative Law, Oxford 2011;

II. Чланци

1. Beale, Hugh, "Inequality of bargaining power", 6 Oxf. J. Leg. Stud. 123, 1986;
2. Beale, Hugh, "The DCFR - Mistake and Duties of Disclosure", ERCL 3/2008;
3. Butler, H., Johnston, J., "Consumer Harm Acts- An Economic Analysis of Private Actions Under", Faculty Working Papers, 2009;
4. Cherednychenko, Olha, "Freedom of Contract in the Post-Crisis Era - Quo Vadis", ECRL 2014;
5. Coleman, Jules, Heckathorn, Douglas, Maser, Steven, "A bargaining theory approach to default provisions and disclosure rules in contract law", Harvard Journal of Law & Public Policy, Vol. 12, No. 3, 1989;
6. Davis, Kevin, "Licensing Lies: Merger Clauses, the Parol Evidence Rule and Precontractual Misrepresentations", Valparaiso University Law Review, Vol. 33, 1999;
7. DeMott, Deborah A., "Do You Have the Right to Remain Silent: Duties of Disclosure in Business Transactions", Delaware Journal of Corporate Law, Vol.19, 1994;
8. Edwards, Stephen, "Failure to Inform as Medical Malpractice", Vanderbilt Law Review, Vol. 23, 1970;
9. Eisenberg, Melvin, "Disclosure in Contract Law", California Law Review, vol. 91, 1647, 2003;
10. Eisenberg, Melvin, "Mistake in Contract Law", California Law Review, Vol.91, 2003;
11. Eisenberg, Melvin, "The Role of Fault in Contract Law: Unconscionability, Unexpected Circumstances, Interpretation, Mistake, and Nonperformance", Michigan Law Review, Vol.107, 2009;
12. Fages, Bertrand, "Pre-contractual Duties in the DCFR - What Relevance for the Negotiation of Commercial Contracts", ERCL 3/2008;
13. Farnsworth, E.A., "Comments on Professor Waddams' "Precontractual Duties of Disclosure" ", Canadian Business Law Journal, 1991, vol. 19;
14. Fletcher, Roland, "Non-disclosure and Materiality - A Lose All Situation for the Insured", Business Law Review, 2000;
15. Franklin, E., "Mandating Precontractual Disclosure", University of Miami Law Review, Vol. 67, 2013;
16. Gallanis, T.P., "The Trustee's Duty to Inform", North Carolina Law Review, Vol. 85, 2007;
17. Green, Shelby, "Contesting Disclaimer-of-Reliance Clauses by Efficiency, Free Will, and Conscience: Staving Off Caveat Emptor", Texas A&M Law Review, Vol.2, 2014;
18. Heilbrun, Robyn, "A Doctor's Duty to Inform", Utah Law Review, 1974;
19. Hirshleifer, Jack, „The private and social value of information and the reward to inventive activity“, The American Economic Review, Vol. 61, No. 4, 1971;
20. Jansen, Nils, Zimmermann, Reinhard, "Contract Formation and Mistake in European Contract Law: A Genetic Comparison of Transnational Model Rules", 31 Oxf. J. Leg. Stud. 625, 2011;
21. Jordan, Ellen, Rubin, Paul, "An Economic Analysis of the Law of False Advertising", The Journal of Legal Studies, Vol. 8, 1979;
22. Keeton, Page, "Fraud-Concealment and non-disclosure", Texas Law Review, Vol.15, No1, 1936;
23. Kronman, Anthony, "Mistake, Disclosure, Information, and the Law of Contracts", The Journal of Legal Studies, Vol. 7, 1978;

24. Lee, Sun Goo, "Oriental Medicine Professionals' Duty to Inform Patients", *Issues in Law & Medicine*, Vol. 27, 2011;
25. Legrand, Pierre, "Information in Formation of Contracts: A Civilian Perspective", *Canadian Business Law Journal*, 1991, vol. 19;
26. Legrand, Pierre, "Pre-Contractual Disclosure and Information: English Law and French Law Compared", 6 *Oxf. J. Leg. Stud.* 322, 1986;
27. Legrand, Pierre, "Taking another look at the French civil law", 7 *Oxf. J. Leg. Stud.* 136, 1987;
28. LeViness, Charles, "Caveat Emptor versus Caveat Venditor", *Maryland Law Review*, Vol. 7, No.3, 1943;
29. Millard, D., Kurschke, B., "Transparency, Trust and Security: An Evaluation of the Insurer's Precontractual Duties", *Potchefstroom Elect. L.J.*, 2014;
30. Nicholas, Barry, "The Pre-Contractual Obligation to Disclose Information" *English Report in Harris/Tallon (eds.)*, *Contract Law Today, Anglo-French Comparisons*, 1989;
31. Palmieri, Nicola, "Good faith disclosures required during precontractual negotiations", *Seton Hall Law Review*, Vol. 24, 1993;
32. Prillaman, Hunter, "A Physician's Duty to Inform of Newly Developed Therapy", *Journal of Contemporary Health Law and Policy*, Vol. 6, 1990;
33. Sevier, Francis, "The Hazards of Medical Treatment: The Duty to Inform and the Right to Know", *A.B.A. Sec. Ins. Negl. & Comp. L. Proc.*, 1967;
34. Shapiro, Richard, "Design Professionals – Recognizing a Duty to Inform", *The Hastings Law Journal*, Vol. 30, 1979;
35. Shavell, S., "Liability and the incentive to obtain information about risk", *The Journal of Legal Studies*, 1992;
36. Shavell, S., Bebchuk, L.A., "Reconsidering contractual liability and incentive to reveal information", *Stanford Law Review*, Vol. 51, 1999;
37. Shavell, S., Bebchuk, L.A., "Information and the scope of liability for breach of contract: The rule of *Hadley v. Baxendale*", *The Journal of Law, Economics & Organization*, Vol. 7, No. 2, 1991;
38. Spagnolo, Lisa, "Opening Pandora's Box: Good Faith and Precontractual Liability in the CISG", *Temple Int'l & Comp. L.J.*, 2007;
39. Tegethoff, Michael, "Culpa in Contrahendo in German and Dutch Law – a Comparison of Precontractual Liability", *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1998;
40. Thal, Spencer Nathan, "The inequality of bargaining power doctrine: the problem of defining contractual unfairness", 8 *Oxf. J. Leg. Stud.* 17, 1988;
41. Tosato, Andrea, "Commercial Agency and the Duty to Act in Good Faith", *Oxf. J. Leg. Stud.*, 2016;
42. Verkerke, J.H., "Legal Ignorance and Information-Forcing Rules", *William & Mary Law Review*, Vol. 56, 2015;
43. Waddams, S., "Pre-Contractual Duties of Disclosure" in *Cane/Stapleton (eds.)*, *Essays for Patrick Atiyah*, Oxford 1991;
44. Walter, Paula, "The Doctrine of Informed Consent: to Inform or not to Inform?", *St. John's Law Review*, Vol. 71, 1997;
45. Wilhelmsson, T., Twigg-Flesner, C., "Pre-contractual information duties in the *acquis communautaire*", *ECRL* 4/2006;
46. Wonnell, Christopher T., "The Structure of a General Theory of Nondisclosure", *Case Western Reserve Law Review*, Vol. 41, No.2, 1991;
47. Zeiler, K., Krawiec, K., "Common-Law Disclosure Duties and the Sin of Omission- Testing the Meta-Theories", *Virginia Law Review*, Vol. 91, 2005;

C. Литература на француском језику

I. Монографије и уџбеници

1. Christianos, Vassili, *L'obligation d'informer dans la vente de produits mobiliers*, 1987;
2. Fabre-Magnan, Muriel, *De l'obligation d'information dans les contrats*, Paris 1992;

3. Fabre-Magnan, Muriel, Les obligations, Paris 2004;
4. Fages, Bertrand, Droit des obligations, Paris 2013;
5. Ghestin, Jacques, Loiseau, Grégoire, Serinet, Yves-Marie, Traité de droit civil – La formation du contrat, Tome 1: Le contrat, Le consentement, LGDJ, Paris 2013;
6. Gorphe, François, Le principe de la bonne foi, Paris, 1928;
7. Malaurie, Philippe, Aynès, Laurent, Stoffel-Munck, Philippe, Les obligations, Paris 2011;
8. Malinvaud, Philippe, Fenouillet, Dominique, Droit des obligations, Paris 2012;
9. Terré, François, Pour une réforme du droit des contrats, Paris 2009;

II. Чланци

1. Behar-Touchais, Martine, “Rapport introductif”, Revue de contrats, Paris 2012;
2. Bénabent, Alain, “Observations conclusives”, Revue de contrats, Paris 2012;
3. Bonjean, Bernard, “Le droit à l’information des consommateurs”, L’information en droit privé, Paris 1978;
4. Calais-Auloy, Jean, “L’influence du droit de la consommation sur le droit civil des contrats”, Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1994;
5. Catala, Pierre, “Ebauche d’une théorie juridique de l’information”, Recueil Dalloz Sirey, 1984;
6. Catala, Pierre, “La ‘propriété’ de l’information”, Mélanges offerts à Pierre Raynaud, 1985;
7. Chauvel, Patrick, “Dol” (juin 2014), *Répertoire de droit civil. Encyclopédie juridique*, Paris 2013;
8. de Juglart, Michel, L’obligation de renseignements dans les contrats, “Revue trimestrielle de droit civil”, Paris 1945;
9. Denizot, Aude, “La reticence dolosive avant 1958”, Revue trimestrielle de droit civil, Paris 2015;
10. Dissaux, Nicolas, “L’obligation d’information mise à la charge du franchiseur”, Revue de contrats, Paris 2012;
11. Ferrier, Didier, “L’obligation de informer le futur franchisé”, Revue de contrats, Paris 2012;
12. Garcin, Claude, Moreteau, Olivier, “Le dol e l’obligation de renseignement dans la formation des contrats”, Annales de la faculté de droit, 1982;
13. Grimaldi, Cyril, Sagaut, Jean-François, “L’obligation d’information du vendeur”, Revue de contrats, Paris 2012;
14. Jourdain, Patrice, “Le devoir de se renseigner”, Recueil Dalloz Sirey 1983, Paris;
15. Kablan, Serge, Oulai, Arthur, “La formalisation du devoir d’information dans les contrats de cyberconsommation: analyse de la solution québécoise”, 54 McGill Law Journal 627, 2009;
16. Lardeux, Gwendoline, “La reticence dolosive n’est pas un dol comme les autres”, Recueil Dalloz, Paris 2012;
17. Le Tourneau, Philippe, “De l’allègement de l’obligation de renseignement ou de conseil”, Recueil Dalloz Sirey, 1987, p.101;
18. Legrand, Pierre, “De l’obligation pre-contractuelle de renseignement: Aspects d’une réflexion métajuridique (et paraciviliste)”, Ottawa Law Review, 1989, vol. 21;
19. Lucas de Leyssac, Marie-Paule, “L’obligation de renseignements dans les contrats”, L’information en droit privé, Paris 1978;
20. Lucas de Leyssac, Marie-Paule, “Une information seule est-elle susceptible de vol ou d’une autre atteinte juridique aux biens?”, Recueil Dalloz Sirey, 1985;
21. Mazeaud, Denis, “Le silence de l’acquéreur sur la valeur du bien vendu”, Revue de contrats, Paris 2010;
22. Mazeaud, Denis, “Obligation de mise en garde”, Revue de contrats, Paris 2010;
23. Mestre, Jacques, “Actualité de l’obligation d’information et du devoir de conseil”, Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1999;
24. Mestre, Jacques, “De la reticence dolosive”, Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1988;
25. Mestre, Jacques, “De quelques nouvelles avancées de l’obligation de renseignement”, Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1990;

26. Mestre, Jacques, "Des limites de l'obligation de renseignement", Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1986;
27. Mestre, Jacques, "L'information à l'une", Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1993;
28. Mestre, Jacques, "L'obligation de renseignement, aurait-elle une source contractuelle, doit exclusivement porter sur un fait pertinent", Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1992;
29. Mestre, Jacques, "La moindre protection du professionnel lors de la conclusion du contrat", Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1987;
30. Mestre, Jacques, "Où l'obligation de renseignement a pour objet d'autres contrats que celui où elle est due", Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1994;
31. Mestre, Jacques, „L'exigence de bonne foi dans la conclusion du contrat“, Revue trimestrielle de droit civil, Paris 1989;
32. Mestre, Jacques, Bertrand Fages, "De quelques limites aux obligations d'informations et de conseil", Revue trimestrielle de droit civil, Paris 2003;
33. Mestre, Jacques, De la reticence dolosive, Revue trimestrielle de droit civil, 1988;
34. Mestre, Jacques, Des limites de l'obligation de renseignement, Revue trimestrielle de droit civil, 1986;
35. Mestre, Jacques, L'exigence de bonne foi dans la conclusion du contrat, Revue trimestrielle de droit civil, 1989;
36. Mestre, Jacques, L'exigence de bonne foi dans la conclusion du contrat (i jos nesto o zabludi), Revue trimestrielle de droit civil, 1989;
37. Mestre, Jacques, La moindre protection du professionnel lors de la conclusion du contrat, Revue trimestrielle de droit civil, 1987;
38. Mouly, Jean, "Des rapports entre la réticence dolosive et l'erreur inexcusable", Recueil Dalloz, Paris 2003;
39. Overstake, Jean-Francis, "La responsabilité du fabricant de produits dangereux", Revue trimestrielle de droit civil, 1972;
40. Piedelièvre, Stéphane, "Assurance de groupe, obligation légale d'information et devoir de conseil du banquier", Recueil Dalloz, Paris 2007;
41. Plancqueel, Andre, "Obligations de moyens, obligations de resultat", Revue trimestrielle de droit civil, 1972;
42. Robert Vouin, La Bonne Foi – Notion et rôle actuels en droit privé français, LGDJ, 1969;
43. Rudden, Bernard, "Le juste et l'inefficace pour un non-devoir de renseignements", Revue trimestrielle de droit civil, 1985;
44. Saleilles, R., "La responsabilité precontractuelle, a propos d'une nouvelle etude sur la matiere", Revue trimestrielle de droit civil, 1907;
45. Schmidt, Joanna, "La sanction de la faute pecontractuelle", Revue trimestrielle de droit civil, 1974;
46. Théry, Philippe, "Autor de la responsabilité des professionnels en général et de l'avocat en particulier", Revue de contrats, Paris 2012;
47. Viney, François, "Absence de nullité du contrat pour reticence dolosive du vendeur lorsque l'acquéreur est averti: quelles justifications?", Recueil Dalloz, Paris 2014;
48. Viney, Geneviève, Sargos, Pierre, "Le devoir d'information du médecin", Revue de contrats, Paris 2012;
- 49.

D. Литература на немачком језику

I. Монографије и уџбеници

1. Angermann, Juliane, Die Verletzung vertragsschlussbezogener Informationspflichten des Europäischen Privatrechts, 2010;
2. Barg, Sebastian, Die vorvertragliche Anzeigepflicht des Versicherungsnehmers im VVG 2008, Berlin 2008;
3. Benedick, Gilles, Die Informationspflichten im UN-Kaufrecht (CISG) und ihre Verletzung, 2008;
4. Böhme, Lothar, Die Aufklärungspflicht bei Vertragsverhandlungen, Göttingen 1964;

5. Börger, Andreas, Sanktionen für die Verletzung vorvertraglicher Informationspflichten, 2010;
6. Breidenbach, Stephan, Die Voraussetzungen von Informationspflichten beim Vertragsschluß, München, 1989;
7. Chaussade-Klein, Bernadette, Vorvertragliche "obligation de renseignements" im französischen Recht, Frankfurt am Mein 1992;
8. Grigoleit, Hans Christoph, 'Irrtum, Täuschung und Informationspflichten in den European Principles und in den Unidroit-Principles' in Schulze, Ebers and Grigoleit (eds), Informationspflichten und Vertragsschluss im Acquis communautaire (2003), p 201;
9. Grigoleit, Hans Christoph, Vorvertragliche Informationspflichten (1997);
10. Klingler, Joachim, Aufklärungspflichten im Vertragsrecht - Hypothesen zu ihrer richterlichen Instrumentalisierung, Düsseldorf, 1981;
11. Lauer, Jürgen, Vorvertragliche Informationspflichten (insbesondere gegenüber Verbrauchern) nach schweizerischem, deutschem und französischem Recht, Bern 1983;
12. Pohlmann, André, Die Haftung wegen Verletzung von Aufklärungspflichten, Berlin, 2002;
13. Rehm, Gebhard M., Aufklärungspflichten im Vertragsrecht (2003);
14. Schmidt, Reiner, Die Obligenheiten, Karlsruhe 1953;
15. Siebert, Wolfgang, Treu und Glauben, Stuttgart 1959;
16. von Nicole Schneider, Uberrima Fides, Treu und Glauben und vorvertragliche Aufklärungspflichten im englischen Recht, 2004;

На основу члана 24. став 10. Статута Правног факултета Универзитета у Београду, Наставно-научно веће Правног факултета, на XV седници од 27. фебруара 2017. године, донело је

О Д Л У К У

Члан 1.

Прихвата се извештај Комисије за оцену подобности теме докторске дисертације кандидаткиње **Снежане Дабић** и одобрава израда докторске дисертације под насловом: **"Дужност обавештавања при закључењу уговора"**.

Члан 2.

О извршењу ове Одлуке стараће се Декан Правног факултета Универзитета у Београду.

04-број: _____

Београд

ПРЕДСЕДНИК НАСТАВНО-НАУЧНОГ ВЕЋА

Декан

Професор Сима Аврамовић